

**Powiatowy Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
i Doradztwa Metodycznego w Pabianicach**

Pabianice 95-200, ul. Kazimierza 8

tel. (42) 215-42-42, fax: (42) 215-04-31,

e-mail: podn@podn-pabianice.pl, www.podn-pabianice.pl

Biuletyn Metodyczny

Nr 06/08/2014

Redakcja:

Zofia Szmidt

Redakcja techniczna:

Kamila Mudzo

Paulina Olejnik

Druk:

Powiatowy Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

i Doradztwa Metodycznego w Pabianicach

ul. Kazimierza 8, 95-200 Pabianice

Nakład: 50 egzemplarzy

Pabianice, 2014

Spis treści

Wstęp.....	4
Magdalena Cieślar, <i>Mówić, śpiewać, żyć pełnym głosem - głos i jego rola w kształtowaniu relacji międzyludzkich i budowaniu więzi w rodzinie</i>	7
M. Gmosińska, H. Klatt, G. Wójcik, <i>Scenariusz zajęć przyrodniczych z wykorzystaniem technologii ITC</i>	19
Anna Hartleb, <i>Multimedialne zadania z fizyki</i>	22
Anna Kozińska, <i>Aby ...czyli o możliwościach i szansach dla wszystkich w szkole uczącej się</i>	29
Janusz Koźlenko, <i>Platformy e-learningowe – przyszłość edukacji</i>	51
Agnieszka Kulpińska-Górska, <i>Innowacje w zakresie nauczania podstaw przedsiębiorczości</i>	53
dr n. hum. Barbara Olszewska, <i>Samobójstwa jako odzwierciedlenie dezintegracji społecznej w wyniku transformacji ustrojowej</i>	59
Wioletta Różycka – Śpionek, <i>Wykorzystanie TIK na zajęciach języka angielskiego, a dokładniej – aplikacji do tworzenia awatarów VOKI</i>	71
Zofia Szmidt, <i>Proste doświadczenia i eksperymenty na lekcjach przyrody — przykłady dobrych praktyk: K. Kucharek, D. Sobczak, N. Firkowska, A. Ogłóza</i>	81
dr Piotr Winczewski, <i>Kilka uwag na temat kontrowersyjnych treści zabaw dydaktycznych</i>	95
<i>Kierunki polityki oświatowej państwa</i>	105

Wstęp

Szanowni Państwo!

Od kilku lat mamy przyjemność dzielenia się z Państwem swoimi przemyśleniami na temat metodyki pracy w szkole i przedszkolu oraz zmian w oświacie. Oprócz ofertowych szkoleń stacjonarnych i wyjazdowych, konferencji, konkursów czy targów edukacyjnych, biuletyn traktujemy jako naszą dodatkową formę kontaktu i wymiany doświadczeń z Państwem. Wszystkie ww. propozycje ośrodka składają się na szeroko pojętą edukację nas dorosłych, czyli proces, który tak naprawdę nigdy się nie kończy, wymaga nieustannych poszukiwań i otwiera stale jakies nowe, nieznane obszary kształcenia...

Obecne wydanie biuletynu jest kontynuacją poprzednich, stąd wiele metodycznych odniesień do wspierania warsztatu pracy nauczycieli, zwłaszcza prowadzących zajęcia z wykorzystaniem technologii multimedialnych. Do tej grupy należy opracowany przez doświadczonych w tej dziedzinie nauczycielki-scenariusz zajęć przyrodniczych w przedszkolu. Niezwykle wartościową wydaje się też być autorska propozycja multimedialnych zadań z fizyki, z wykorzystaniem filmów dostępnych w Internecie, jako sposób na zachęcenie i zmotywowanie współczesnego ucznia do podejmowania trudnych wyzwań na lekcjach tego niełatwego dla większości przedmiotu...

Interesujący jest także tekst dotyczący platform e-learningowych tudzież scenariusz wykorzystania TTK, w tym przypadku- aplikacji do tworzenia awatarów VOKL na lekcjach języka angielskiego. Wart poznania jest naszym zdaniem artykuł o innowacyjnych w zakresie nauczania podstaw przedsiębiorczości, gdzie można zapoznać się z narzędziami rozwijającymi

kreatywność wśród uczniów. W związku z różnymi niepokojącymi zjawiskami w polskich szkołach, w tym - na terenie naszego województwa, godne polecenia i przemyślenia są artykuły dotyczące samobójstw wśród młodzieży oraz możliwości i szans dla wszystkich uczestników procesu nowoczesnej edukacji w szkole uczącej się. W tym ostatnim autorką odwołuje się do stale aktualnych słów Św. Franciszka z Asyżu, a całość rozważań spina kłamrą w postaci niezwykle pouczającej bajki o ołówku. Naprawdę warto to przeczytać z uwagą.

Gorąco zachęcamy Państwa do przeczytania uwag na temat kontrowersyjnych treści zabaw dydaktycznych, powszechnie i często bezkrytycznie wykorzystywanych na zajęciach z wychowania fizycznego. Zapewne pobudzi do refleksji wuefistów, dyrektorów szkół oraz nauczycieli stosujących w pracy przytoczone zabawy...

Wart przestudiowania i zastanowienia się, jest również artykuł poświęcony głosowi i jego roli w kształtowaniu relacji międzyludzkich oraz budowaniu więzi w rodzinie, gdzie autorka zachęca do rozwoju i pracy nad własnym głosem, który to „...podróżuje z głębi, dotyka serca i budzi odzew u innych...”.

Na koniec - osobiście polecam treści artykułu o doświadczeniach i eksperymentach na lekcjach przyrody, zaprezentowanych przez doświadczonych nauczycieli na warsztatach dla przyrodników, jako przykłady dobrych praktyk, które chcemy kontynuować w kolejnych latach i w kolejnych szkołach... Nauczyciele przyrody mogą również skorzystać z zamieszczonego w artykule „Regulaminu Pracowni Przyrodniczej”.

Ogromnie liczymy na współpracę z Państwem w zakresie dzielenia się wiedzą i doświadczeniem na łamach kolejnych numerów naszego biuletynu,

ponieważ dzięki temu wzrasta jego ranga, różnorodność tematyczna i atrakcyjność czytelnicza.

Zachęcamy zatem gorąco do współtworzenia treści następnych wydań, a teraz życzymy najserdeczniej wszelkiej pomyślności w nowym roku szkolnym.

*W imieniu Dyrektora PODNiDM
oraz wszystkich autorów zamieszczonych artykułów*

Zofia Szmidt
Główny Konsultant

Magdalena Cieślar

(muzyk, nauczyciel akademicki, dyrygentka chóralna
specjalista PODNiDM w Pabianicach)

W prezentowanym tekście w sposób ogólny i skrótowy pragnę spojrzeć na zjawisko jakim jest głos ludzki. Wskazuję na jego istotną rolę w kształtowaniu i budowaniu więzi międzyludzkich, a także zachęcam do rozwoju i pracy nad nim. Szczególnie podkreślam pozytywne działanie głosu śpiewanego w kreowaniu relacji dziecka z rodzicami oraz innymi członkami rodziny.

MÓWIĆ, ŚPIEWAĆ, ŻYĆ PEŁNYM GŁOSEM - GŁOS I JEGO ROLA W KSZTAŁTOWANIU RELACJI MIĘDZYLUDZKICH I BUDOWANIU WIĘZI W RODZINIE

**„Oddychasz, produkujesz wibracje, nadajesz im rezonans...
i kształtujesz słowa”. Judy Apps**

Głos jako fenomenalne zjawisko dla każdej z grup badawczych staje się inną płaszczyzną jego oglądu. W zależności od funkcji, które spełnia, właściwości fizycznych i efektów, które wywołuje będzie różnie definiowany.

Głos jest zdumiewającym narzędziem o niewyobrażalnym potencjale. Jest on najstarszym i najdoskonalszym instrumentem muzycznym, którym dysponuje człowiek. Dla Mieczysława Kotlarczyka jawi się jako „najstarszy instrument świata noszący na sobie znamiona boskości”, a dla Henryego W. Longfellowa” ludzki głos jest częścią duszy”.

Prehistoryczne czasy i posługiwanie się głosem oraz jego rozwój pozostawiamy w świetle pewnych domysłów. Początkowo, zanim powstały skomplikowane systemy lingwistyczne, człowiek wymawiał tylko pojedyncze wyrazy. Zanim nauczył się mówić, swoje myśli i pragnienie wyrażał mową ciała, a z gardła wydostawały się same

nieartykułowane dźwięki. W drodze ewolucji doszliśmy do cudownej umiejętności porozumiewania się i wyrażania uczuć poprzez artykulację mowy, a współczesny człowiek za pomocą słów wyrazić może właściwie wszystko.

Podróżujący głos z głębi dotyka serca i budzi odzew u innych, wpływa na nas znacznie silniej niż słowo pisane ponieważ vibracje samych strun głosowych wywołują u słuchaczy silne reakcje. Dziś umiejętność prawidłowego operowania głosem jest niezwykle istotna i często bywa determinantem możliwości zawodowych człowieka. Głos jest niepowtarzalną wizytówką swego właściciela przez całe życie. Niesie ze sobą informację o płci, wieku, nastroju, a nawet o pewnych cechach charakteru człowieka. Można powiedzieć, że jest to prawdziwe lustro duszy odzwierciedlające stan umysłowy, emocjonalny i fizyczny. Głos wyraża nasze najgłębsze uczucia. Krzyk, śmiech, płacz, artykulacja mowy i śpiew to różne formy wyrazu głosu, czego w innej postaci nie da się wyrazić. Dźwięk towarzyszy nam od kołyski aż po grób, a dźwięk własnego głosu niesiemy ze sobą przez życie jak cenny skarb. Rodzajów głosu jest tyle ilu ludzi. Podstawowy ton głosu jest właściwy tylko nam, niepowtarzalny i dlatego np. w kryminalistyce tak jak linie papilarne, barwa głosu służy jako element identyfikacji. Głos jednak w przeciwieństwie do wzoru linii papilarnych może się rozwijać i zmieniać, odzwierciedlając rozwój osobowości.

Oprócz kształtowania głosu doświadczeniami i przeżyciami, na jego zmianę wpływają rozwojowe i hormonalne zmiany. Niewskazana jest bardzo intensywna praca głosem w okresie

dojrzewania, a czas ten obliuguje do ostrożnego i świadomego obchodzenia się z delikatną materią głosu dojrzewającego dziecka. Inaczej będzie brzmiał np. głos kobiety w czasie menstruacji, ciąży, karmienia czy w okresie menopauzy. Po 60-tym roku życia rozpoczyna się fizjologiczne starzenie się głosu. U mężczyzn w okresie późnej starości dochodzi do podwyższenia głosu, pojawia się tzw. dyszkanstarczy czyli wysoki, piskliwy trzęsący się głos, a u kobiet zdarza się polipowate niszczenie strun głosowych, które objawia się obniżeniem głosu. W procesie używania naszego głosu, od samego początku ważna jest profilaktyka i dbanie o niego. Często jednak lekceważymy pojawiające się chrypki, załamywanie głosu, powtarzające się bezgłosy, ciągłą suchość w ustach i gardle, zapalenie krtani i tchawicy (gdzie praca głosem wtedy jest absolutnie zabroniona), wszelkie zmiany głosowe wynikające z refluksu żołądkowo-przłykowego, problemów alergicznych, zaburzeń hormonalnych czy problemów z kręgosłupem, a niestety niewłaściwa postawa ciała zaburza swobodną pracę mięśni krtaniowych. Warto dbać o dobre zdrowie psychofizyczne ponieważ od tego zależy zdrowe i piękne brzmienie głosu. Zdrowy głos cechuje się wszechstronnością, wrażliwością, ciepłym i czystym tonem, który jest wyraźny, jasny bez śladu forsowania lub napięcia. Zdrowy głos emanuje witalnością, czyli całym bogactwem życiowej energii.

Dźwięk ludzkiego głosu wydobywa się z naszego wnętrza, a jego wibracje budzą autentyczny rezonans w sercach, umysłach i ciałach słuchaczy i jest doskonałym narzędziem komunikowania się. W tym komunikacyjnym obszarze ogromną rolę odgrywają

pozawerbalne i parawerbalne środki wyrazu. Odpowiednie gesty, mimika, postawa ciała jak i barwa głosu, wysokość, tempo mówienia, intonowanie, ilość wtrąceń i powtórzeń wzmacniają siłę przekazu i niosą zasób informacji o emocjach, stosunku do słuchacza, celu mówieniu itp. Starożytni Grecy doceniali potęgę ludzkiego głosu wprowadzając sztukę oratorską do szkół. Największy grecki mówca - Demostenes był dobitnym przykładem jak intensywna praca nad swoim głosem może dać wspaniałe efekty i doskonałe samopoczucie. Na zrozumiałość i wyrazistość mowy wpływa prawidłowa artykulacja. Dykcja, czyli uważne, dokładne wymawianie słów, wsparte odpowiednim podkreśleniem pewnych wyrazów w zdaniu, wpływa na piękno mowy i jej czytelność. A więc dykcja zależy od naszego zaangażowania i umiejętnego stosowania środków wyrazu. „Dykcja jest złotym środkiem między artykulacją, która jej służy, a interpretacją, której ona służy”. Praca nad własnym głosem stać się może ekscytującą wędrówką pozwalającą otworzyć się cechom osobowości, które ułatwiają codzienny kontakt z drugim człowiekiem. Rozwijanie swojego głosu i praca nad nim to nie tylko czysty fizyczny wysiłek. Oddech, rezonans, postawa i rozluźnienie są bardzo ważne, ale nie wystarczy jeżeli nie wesprzemy ich pracą nad rozwojem duchowym. Silne zintegrowanie ciała, umysłu, serca i ducha otwiera możliwości wykorzystania naszego głosowego potencjału zapewniając szczęście i sukces w każdym obszarze nowego życia zawodowego, towarzyskiego, rodzinnego.

„Śpiew to wyraz radości, a ściśle mówiąc - wyraz miłości”.

Augustyn

Z bogatego wachlarza różnorodnych sposobów muzykowania pragnę pozostać przy (z racji profesji, a najbliższej memu sercu) najstarszej formie ekspresji muzycznej jaką jest śpiew. O dobroczynnych oddziaływaniach śpiewu na psychikę człowieka dowiadujemy się już z analizy tegoż zagadnienia przez starożytnych mędrców jak również z rozważań prowadzonych przez całe wieki aż do dnia dzisiejszego, gdzie prowadzone badania potwierdzają pozytywne efekty stymulacji wokalne dziecka czy dorosłego. Śpiew jest jedną z najważniejszych form ekspresji wykonawczych i wpływa na szerzenie kultury muzycznej w społeczeństwie. Ze śpiewem zaczynamy wędrówkę już od wczesnych chwil naszego życia, która staje się jedną z istotnych form komunikowania się ludzi między sobą. Jest silnym bodźcem (często ciągle niedocenianym przez wielu) kształtującym sferę emocjonalną człowieka. Śpiew pobudza i zachęca do budowania pozytywnych relacji społeczno-kulturowych. Pielęgnowanie i rozwijanie głosu należy uważać za integralną część ogólnego wychowania człowieka, a pracę nad głosem powinno rozpocząć się już od najmłodszych lat.

Pierwsza więź emocjonalna tworzy się w prenatalnym dialogu między matką a dzieckiem. Po narodzeniu, kształtowanie się osobowości nowego człowieka oraz więzi międzyludzkich jest procesem długotrwałym. Związek głosowy jako najważniejszy rodzaj porozumiewania się niemowlęcia z matką tworzy możliwości

do nawiązywania emocjonalnych więzi z rodziną, światem, stwarza także warunki do rozwoju muzycznego i późniejszych muzycznych zdolności. Wczesne dźwięki (wokalizacje dziecka) budzą i tworzą pierwsze więzi między dzieckiem a matką i ojcem. Pierwsze cztery lata życia są niezwykle ważnym okresem ponieważ pod wpływem bodźców zewnętrznych kształtują się w mózgu takie cechy jak: kreatywność, pewność siebie, pozytywne nastawienie do świata oraz buduje się cała sfera emocjonalna dziecka. Oddziaływania rodziców (rodziny, np. dziadków) w pierwszych latach życia dziecka są silne, zatem dobrze, aby jak najczęściej wykorzystywać ten żywy instrument jakim jest głos. Śpiewanie przez rodziców kołysanek, piosenek oraz wszelkie dźwiękonaśladownictwo tworzy ogromną więź między dzieckiem a rodzicami, a śpiewając wspólnie z dzieckiem dajemy mu możliwość czerpania z pokładów ogromnej radości, a co za tym idzie, muzyczne pobudzanie i kształtowanie aktywności dziecka, które prowadzi do intensywniejszego rozwoju psychofizycznego.

Wszelkie reakcje muzyczne dzieci są powiązane z atmosferą domu, bo „dom rodzinny jest najważniejszą szkołą z jaką dziecko kiedykolwiek będzie miało okazję się spotkać, a rodzice są najważniejszymi nauczycielami“. Pierwszymi - najważniejszymi „nauczycielami śpiewu“ są matka i ojciec, często też dziadkowie. Ważne jest wspólne rodzinne śpiewanie gdzie w czynności tej głos staje się niesamowitym nośnikiem emocji do odpowiedniego ukierunkowania i budowania więzi nie tylko z samą rodziną. Nawet rodzice, którzy nie posiadają zdolności wokalnych mogą wspomagać

siebie utworami z CD, śpiewając ze swoim dzieckiem po prostu dla czystej przyjemności. Przejaw owej wokalne aktywności rodziców stwarza atmosferę zachęcającą do wspólnego rodzinnego śpiewu. Taki rodzaj muzykowania oferuje wzajemne poczucie bliskości i ciepła jakże istotne dla budowania więzi.

Każda chwila dnia codziennego stanowi dobrą okazję do tego, aby zachęcać i przyzwyczajać dziecko do wspólnego śpiewania. Podśpiewywanie przy zwykłych czynnościach domowych pozwala dziecku słuchać i dobrowolnie się do tego podśpiewywania włączać, a dziecku utrwala się obraz śpiewającej matki, ojca lub dziadków. To okazjonalne śpiewanie przy pracach domowych prowokuje inne sytuacje, dzięki którym wspólne śpiewanie staje się nawykiem i dobrym rodzinnym zwyczajem.

W trakcie wspólnych zabaw, zajęć ciekawym może stać się zachęcanie dziecka do improwizacji wokalne, w której dziecko wymyśla własny tekst i melodię lub znany wierszyk śpiewa z zaimprovizowaną melodią*. W efekcie te wokalne zabawy przyczyniają się do twórczo spędzonego muzycznie czasu i pogłębienia wzajemnych relacji. Uwrażliwiają i inspirują do dalszych artystycznych, twórczych poczyną. Świetnym momentem do wykorzystania walorów śpiewu staje się ranna pobudka czy też czas usypiania dziecka. Zamiast rannego budzika, bądź okrzyku „wstawaj“, można wyśpiewać słowa, którymi budzi się dziecko lub zaśpiewać piosenkę na powitanie dnia. Natomiast na dobranoc, zachowując konsekwencję, przeznaczoną do czytania bajkę lub opowiadanie, można

zaśpiewać improwizując przebieg melodyczny. To dla mózgu dziecka takie muzyczne dwa w jednym. Można też eksperymentować z dzieckiem i poprosić, aby spróbowało zaimprovizować i zaśpiewać fragment, oczywiście w przypadku gdy chce usłyszeć po raz kolejny bajkę, którą już zna. Kolejnym elementem muzykowania poprzez śpiew może być wokalna tulanka na pocieszenie i utulenie w bólu. Zamiast tradycyjnych opatrunków „przykładamy“ muzyczne pocieszenie. Inne możliwości wokalne ekspresji to rodzinne świętowanie (urodziny, imieniny, jubileusze itp.) dające doskonałą okazję mobilizowania wszystkich do wspólnego śpiewania i zachęcające do muzykowania całą rodzinę spontanicznie wykorzystując „stołowe instrumenty”, dlaczego nie? Cudowne w swym przesłaniu, a jakże muzycznie kolorowe możliwości do śpiewania dają święta np. Bożego Narodzenia czy Wielkanocy. Świąteczny czas w wyjątkowy sposób pozwala na tworzenie bliskich rodzinnych więzi. Kiedy rodzina zbiera się i może wykorzystać odrobinę wolnego czasu na domowe muzykowanie dzieci odczuwają silną jedność wyrażającą się takimi wspólnymi muzycznymi spotkaniami i cieszą się. Wzajemna wymiana tekstów, melodii, naśladowanie, uczenie się pozytywnych postaw muzycznych jest istotnym czynnikiem w budowaniu więzi i wzajemnego zrozumienia pomiędzy dziećmi a dorosłymi.

Dom rodzinny ze swoimi wzorcami to rodzice, ale i również dziadkowie z ich cenną rolą wychowawczą. Wpływ dziadków na muzyczną osobowość dziecka i jego relacji z otoczeniem jest równie ważny jak rodziców. To pokolenie, w efektywny sposób potrafi

zaciekać i wpłynąć na zainteresowanie sferą muzyczną i to właśnie oni często stają się pierwszym źródłem i skarbczykiem ludowych i patriotycznych pieśni, które dzieci potrafią zanucić lub zaśpiewać. Muzykę ludową czyli pieśni i przyśpiewki wykorzystać można do wszelkich zabaw, bowiem muzyka ta posiada ogromną siłę ekspresji zarazem wokalne jak i ruchowej. W ten sposób dziadkowie mogą kształtować zainteresowania muzyczne oraz uaktywniać artystyczną atmosferę w domu wzmacniając poczucie zadowolenia i radości wobec tych muzycznych działań. Śpiewanie, przy którym dzieci i dorośli czerpią nie tylko radość z możliwości obcowania ze sobą bywa także dogodną chwilą do wzajemnego poznawania i doświadczania „języka pokoleń“. Głos, który śpiewa staje się narzędziem łączącym i pomagającym w nawiązywaniu dialogu międzypokoleniowego**. Siła i moc wokálnego oddziaływania pomaga w procesie nie tylko muzycznej edukacji ale również w ogólnym samorozwoju dziecka, w którym przyswaja pozytywne wzorce służące do budowania relacji z rodziną i społeczeństwem.

Związek dziadków z wnuczętami, rodziców z dziećmi, związek ludzi starszych z młodymi przez wspólne śpiewanie staje się intensywniejszy, a wzajemne relacje reprezentujących różne grupy wiekowe, dzięki wspólnej aktywności wokalne, zostają pogłębione i zaktywizowane. Śpiew jako wspólna pasja staje się płaszczyzną porozumienia i budowania relacji wzajemnej akceptacji. Jako siła sprawcza kształtuje emocjonalną sferę człowieka – pełnego szacunku dla drugiego i pragnącego ponad wszystko pokoju, wzajemnego

szacunku i kontaktu z drugim nie ograniczonego barierami uprzedzeń i niechęci. Głos w śpiewie jest językiem docierającym do najgłębszych pokładów wrażliwości i inspiruje do wzajemnego poznania, szacunku i budowania mocnych relacji z drugim człowiekiem, w rodzinie do utrwalania więzi międzypokoleniowych.

„Słowa są tylko słowami, dopiero ludzki głos budzi je do życia, nasycia odcieniami głębszych znaczeń”. Maya Angelou

Głos żyje. Słowa rodzą się w oddechu, a oddech jest nie tylko wibracją w sensie fizycznym (drganiem powietrza) ale także emanacją energii, drganiem duchowym. Żywy głos zrodzony z autentycznej komunikacji odzwierciedla emocje nadawcy i niesie ze sobą znacznie więcej niż tylko semantyczną treść wypowiedzianych słów. Głos, aby brzmiał naturalnie i szczerze winien być wolny od wszelkich fizycznych i psychicznych napięć, blokad, a to również zależne jest od naszego „tu i teraz”, kim jesteśmy, gdzie jesteśmy i co robimy. Według dr Rachel Remen życie jest kwestią pasji i ryzyka. Jest kwestią odnalezienia tego, co warto robić, by móc żyć pełnym głosem. Dlatego idąc za jej myślą, odważnie podejmujemy życiowe ryzyko i rozwijamy swoje pasje.

Nauczyciele, rodzice, dziadkowie, dzieci... głos jest naszym skarbem, o który warto dbać i rozwijać go. Znajdźmy w sobie pokłady energii, aby chcieć mówić, a przede wszystkim śpiewać z wielką pasją i radością. Po prostu żyjmy pełnym, pięknym i zdrowym głosem, bo jak

rzekł Richard Eyere ”najlepsze głosy to te, które angażują serce, umysł, ciało”.

Literatura:

Kierył M, Elementy terapii i profilaktyki muzycznej, Warszawa 1996.

Shuter-Dyson R., C. Gabriel, Psychologia uzdolnienia muzycznego, Warszawa 1986.

Gordon E., Umuzycznienie niemowląt i małych dzieci, Kraków 1997.

Nitsch C., Małe dzieci wielkie talenty, Warszawa 2008.

Regner H., Nasze dzieci i muzyka, Warszawa 1995.

(red) Dymara B., Dziecko w świecie sztuki, Kraków 1998.

Krzemińska E., Emisja głosu, Lublin 2012.

Michalik J., Filozofia i głos, Kraków 2010.

Zalesska-Kręcicka M., Kręcicki, Wierzbicka E., Głos i jego zaburzenia..., Wrocław 2010.

*Autorka często w pracy z dziećmi, młodzieżą i studentami prowokuje i zachęca do improwizacji wokalne.

**Autorka uważa, że wszystkie elementy muzyczne, które pomagają kształtować pozytywne relacje i zachowanie oraz budować więzi międzyludzkie, są bardzo ważne, jednak śpiew (głos śpiewany) jest najgłębszą i najefektywniejszą formą oddziaływania.

Scenariusz zajęć przyrodniczych z wykorzystaniem technologii ITC

TEMAT ZAJĘĆ: Zwierzęta leśne

PRZEDMIOT: edukacja przyrodnicza

KLASA / SZKOŁA: przedszkole, grupa dzieci 5, 6 – letnich

CELE:

Ogólne

1. Dostrzeganie różnorodności fauny leśnej, zapoznanie ze zwyczajami i trybem życia zwierząt leśnych.
2. Kształtowanie prawidłowego nazewnictwa zwierząt leśnych.
3. Wykorzystanie Internetu do zdobywania informacji o świecie.

Operacyjne

1. Rozpoznaje i nazywa wybrane zwierzęta leśne.
2. Opisuje zwyczaje wybranych zwierząt leśnych i jest zainteresowane dalszym pogłębianiem wiedzy o nich.
3. Cierpliwie czeka na swoją kolej.
4. Rozwiązuje zadania przyrodnicze zawarte w teście umieszczonym na platformie moodle.
5. Uważnie słucha poleceń nauczyciela związanych z zasadami zawartymi w programie oraz bezpiecznym korzystaniem z tabletu.
6. Posługuje się tabletem.

Źródło: podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego (*rozp. MEN z dnia 23 grudnia 2008 r.*)

Obszar 12. Wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt.

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1) wymienia rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych, np. na polu, na łące, w lesie;

METODY PRACY:

Słowna – opowiadanie, instrukcje, zagadki

Czynna – ćwiczenia praktyczne - praca z platformą moodle

Oglądowa – wykorzystanie zdjęć

POMOCE DYDAKTYCZNE:

zagadki, zdjęcia, puzzle „Zwierzęta leśne”, laptop, tablety, rzutnik, dowolny utwór muzyczny

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Rozmowa kierowana z dziećmi wokół tematu „Zwierzęta leśne”.

Na bazie swoich obserwacji wyniesionych ze spacerów, wycieczek, filmów przyrodniczych, ilustracji w gazetach przyrodniczych i innych dzieci opowiadają, jakie znają polskie zwierzęta leśne; wskazują je na ilustracjach, omawiają ich wygląd, słuchają wybranych ciekawostek z encyklopedii i innych książek przyrodniczych.

2. Zabawa ruchowa „Figurki”.

Na przerwę w muzyce dzieci przyjmują postać wylosowanego wcześniej zwierzątka leśnego (zając, lis, niedźwiedź).

3. Praca z wykorzystaniem materiałów umieszczonych na platformie moodle. Kurs „Zwierzęta leśne”.
4. Zabawa przy muzyce /muzyka w tle/. Naśladowanie lotu ptaka (np. duże skrzydła, małe skrzydełka), pokazanie jak porusza się niedźwiedź, wiewiórka, jeż, zając i inne zwierzęta.
5. Puzzle „Zwierzęta leśne” – składanie i odgadywanie nazwy zwierząt.
6. Praca indywidualna – rozwiązywanie testu umieszczonego na platformie moodle. Kurs „Zwierzęta leśne” /z pomocą nauczycielki/.

Link: podn-pabianice.edukacjaonline.eu

Multimedialne zadania z fizyki

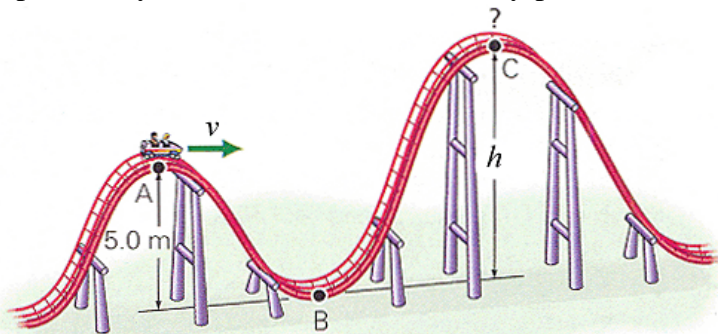
Jak zachęcić uczniów do rozwiązywania zadań z fizyki? Takie pytanie zadają sobie często nauczyciele fizyki. Zadania utrwalają zdobytą wiedzę, pomagają lepiej zrozumieć zjawiska fizyczne, uczą logicznego myślenia oraz stosowania definicji i praw fizycznych w sytuacjach praktycznych. Dzięki zadaniom z fizyki uczeń także ćwiczy i utrwala umiejętności matematyczne. Niestety, dla wielu uczniów rozwiązywanie zadań z fizyki jest trudne. Występują kłopoty ze zrozumieniem treści zadań, właściwym skojarzeniem kontekstu zadania z posiadaną wiedzą, rozpoznanie w treści zadania wcześniej poznanych zjawisk fizycznych i odkrycie związków przyczynowo – skutkowych.

Pomocą może stać się wzbudzenie motywacji poznawczej ucznia poprzez zainteresowanie problemem. Ciekawe, czasem zaskakujące wprowadzenie do zadania, ma duży wpływ na zmotywowanie ucznia do podjęcia wysiłku aby rozwiązać stawiany przed nim problem. Technologia TIK daje nauczycielowi fizyki ogromne możliwości. Mój pomysł na zadania z fizyki, to wykorzystanie filmów dostępnych w Internecie do lepszego zrozumienia treści zadań. Poniżej przedstawiam przykłady kilku zadań, do których znalazłam krótkie filmy, pozwalające uczniowi zobaczyć zjawiska i połączyć obserwowane zdarzenia z poznanymi definicjami i prawami

fizycznymi. Niektóre filmy służą do przeprowadzenia prostych pomiarów (okresu obrotu, czasu trwania zjawiska, kąta odchylenia), które następnie zostaną wykorzystane jako dane w zadaniu. Tak sformułowane zadania mogą stanowić dobry materiał do pracy zespołowej uczniów na lekcji i w domu. W każdym z poniższych zadań, na początku podałam link do filmu na portalu You Tube, który warto zobaczyć z uczniami przed przystąpieniem do rozwiązywania zadania. Zachęcam nauczycieli do samodzielnego poszukiwania odpowiednich filmów, przydatnych do zadań, ćwiczeń czy w innych etapach lekcji.

Zadanie 1. KOLEJKA GÓRSKA W WESOŁYM MIASTECZKU

<http://www.youtube.com/watch?v=l7n5xy-p3aw>

Rysunek: <http://en.allexperts.com/q/Physics-1358/2010/11/Roller-Coaster-Question.htm>

Na rysunku przedstawiono fragment toru kolejki wesołym miasteczku. Wagonik kolejki może się poruszać po torze ze znikomo małymi oporami. W punkcie A, znajdującym się na wysokości 5 m, prędkość wagonika wynosi 6,7 m/s.

1.1 Oblicz prędkość wagonika w punkcie B

1.2 Punkt C leży na wysokości 7,8 m. Czy wagonik kolejki zdoła dotrzeć do punktu C?

1.3 Oblicz jaka powinna być minimalna prędkość wagonika w punkcie A, aby dotarł on do punktu C.

Zadanie 2. „DIABELSKIE KOŁO”

<http://www.youtube.com/watch?v=nSWTRTJitSI>

„Mobilne koło przyjechało do Krakowa na bulwar Wołyński dzięki holenderskiej firmie specjalizującej się w przenośnych lunaparkach. Koło posiada 24 gondole, z których można podziwiać panoramę miasta. Ma wysokość 35 m, czyli w najwyższym punkcie osiąga poziom 12 piętra. Podczas jednej jazdy koło robi 3 obroty”.

Zdjęcie i tekst: <http://www.wkrakowie.pl/czytaj/diabelski-mlyn-zawital-do-krakow>

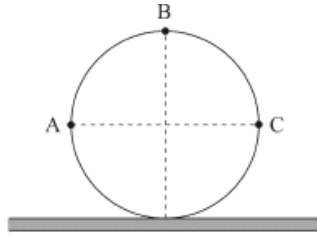
2.1 Na podstawie tekstu i zdjęcia oszacuj promień „diabelskiego koła”.

2.2 Na podstawie filmu oszacuj okres ruchu „diabelskiego koła”.

2.3 Oblicz prędkość liniową gondoli.

2.4 Oblicz siłę, z jaką pasażer o masie 70 kg naciska na siedzenie w gondoli, gdy znajduje się w najwyższym i najniższym punkcie koła.

2.5 Kasia i Janek postanowili przeprowadzić obserwacje spadających ciał w różnych układach odniesienia. W tym celu odwiedzili „diabelskie koło”. Kasia wsiadła do gondoli. Zabrała ze sobą trzy małe, gumowe piłeczki i wypuszczała je z dłoni kolejno w chwilach, w których wagonik mijał punkty A, B i C. Janek obserwował ruch spadających piłeczek, stojąc na platformie obok „diabelskiego koła”.

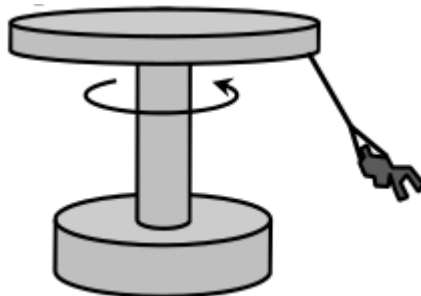
2.5 a) Nazwij ruchy, którymi poruszały się piłeczki w układzie odniesienia związanym z Jankiem.

2.5 b) Oblicz czasy spadania piłeczek z punktów A, B i C. Pomiń opór powietrza i rozmiary gondoli.

2.5 c) Oblicz wartość prędkości liniowej, z którą powinny poruszać się gondole, aby czas spadania piłeczki z punktu A był równy czasowi spadania z punktu B.

Zadanie 3. „KARUZELA ŁAŃCUCHOWA”

<http://www.youtube.com/watch?v=VEVPptaJBjc>

Dziecko o masie 45 kg wiruje na karuzeli łańcuchowej.

3.1 Na podstawie filmu wyznacz okres obrotu karuzeli oraz kąt odchylenia od pionu łańcucha, na którym wisi krzesło.

3.2 Zaznacz na rysunku wszystkie siły działające na krzesło z dzieckiem.

3.3 Oblicz wartość siły dośrodkowej działającej na dziecko.

3.4 Oblicz promień okręgu po którym porusza się dziecko.

Zadanie 4. „BECZKA ŚMIERCI”

http://www.youtube.com/watch?v=mkSiYee5l_Q

Motocyklista jeździ w „beczce śmierci” (pionowa cylindryczna ściana). Promień beczki wynosi 4m.

4.1 Na podstawie filmu wyznacz okres ruchu motocykla, a następnie oblicz prędkość motocykla przy której zatacza on poziome okręgi w beczce.

4.2 Znając prędkość motocykla w beczce, przy której zatacza on poziome okręgi oblicz współczynnik tarcia opon motocykla o ściany beczki.

Zdjęcie: <http://motoshow.szczecin.pl/wp-content/uploads/2011/08/01.jpg>

Anna Kozińska
pedagog, socjoterapeuta
trener NLP, mediator

ABY ...

CZYLI O MOŻLIWOŚCIACH I SZANSACH DLA WSZYSTKICH W SZKOLE UCZĄCEJ SIĘ

Jak powiedział Albert Einstein (1879-1955):

„Wyobraźnia jest wszystkim. Stanowi zapowiedź nadchodzących atrakcji życia”.

„Każdy z nas ma w sobie możliwości osiągnięcia każdego celu, zrealizowania każdego marzenia. Czego nam brak, to jedynie wiedzy, umiejętności, ćwiczeń i intuicji, aby wykorzystać to, co już mamy...”

Mark Twain

Aby nauczyć dzieci właściwego rozumienia siebie, świata, kształtowania konstruktywnych kompetencji społecznych należy zacząć od początku, czyli od diagnozy własnych możliwości i poznania własnej strategii komunikowania się i motywowania. Służy temu między innymi wiedza, dotycząca kanałów percepcji i sposobów przetwarzania informacji jak również budowania systemu wartości i przekonań.

Jako baczny obserwator życia codziennego zauważam, że wszyscy potrzebujemy czuć się potraktowani indywidualnie, docenieni, zauważeni. Pragniemy aby nasz rozmówca „mówił w naszym języku”. Potrzeby te są oczywiste, ponieważ wynikają z naturalnych oczekiwań każdego człowieka. Zadaję sobie więc pytanie: dlaczego tak trudno zrozumieć, iż każde dziecko – każdy człowiek, to indywidualność i właśnie w ten tylko i wyłącznie indywidualny sposób warto i można skutecznie pomóc, pokierować, wesprzeć drugiego człowieka. Potrzeba indywidualnego potraktowania jest tak oczywista, jak przysłowiowe oddychanie. Kontakt z drugim człowiekiem oparty jest w sposób oczywisty na interakcji, wymianie i efektywnej (w rezultacie z założenia) komunikacji interpersonalnej.

Jest to podstawowe „narzędzie” pracy nauczyciela – wychowawcy.

Postrzegamy świat własnymi zmysłami:

- patrzymy, obserwujemy, zauważamy (WZROK)
- słyszymy, dyskutujemy, słuchamy czegoś uważnie (SŁUCH)
- dotykamy, ruszamy się, przemieszczamy w jakim celu, doświadczamy

(KINESTETYKA) oraz aspekty organoleptyczne (WĘCH I SMAK)

Korzystamy w swoim życiu ze wszystkich zmysłów, ale mamy swoje „ulubione”, po które sięgamy częściej. Bardzo ważne jest, aby każdy nauczyciel wychowawca miał świadomość z których systemów on właśnie korzysta najczęściej – jakie są dominantą w aspekcie werbalnym. Dzięki tej wiedzy, świadomości własnych preferencji możemy zacząć być może inaczej niż do tej pory postrzegać potrzeby

uczniów, wychowanków, rodziców, ponieważ sprawność w dopasowywaniu się do potrzeb i możliwości rozmówcy to jedna z najistotniejszych umiejętności w procesie dydaktyczno – wychowawczo – terapeutycznym.

Mówmy „w tym samym języku” – sprawdzajmy, czy to o czym mówimy jest tym, co w tym momencie przetwarza, analizuje, rozumie uczeń, wychowanek w swoim umyśle.

Dla przykładu, aby trafnie zobrazować ten proces:

Wzrokowiec:

Lubi porządek wokół siebie i drażnią go np. nierówno ustawione książki na półce. Pamięta dobrze kolory i rysunki z okładek książek oraz ich lokalizację w bibliotece, ale z trudem przypomni sobie tytuł i nazwisko autora.

W procesie uczenia woli czytać i robić własne notatki. Zaznacza kolorami ważniejsze treści. Jest skupiony, raczej spokojny, milczący, opowiada obrazami, może mieć trudności z przypomnieniem sobie ustnych poleceń.

Podczas uczenia się i podążania za sugestiami:

potrzebuje obrazków, wizualizacji;

chętniej czyta samodzielnie niż słucha;

pisze ładnie, wyraźnie, prawidłowo, widzi obraz słowa;

lubi robić notatki;

czyta bardzo dobrze i szybko;

koncentrację zaburza nieporządek i ruch;

gdy się nudzi patrzy w dal, rysuje, znajduje coś do oglądania.

Najchętniej uczy się przez patrzenie, czytanie, obserwację lub demonstrację.

Sposób mówienia: szybko, rytmicznie, nieco chaotycznie.

Używa słów i zwrotów: „zobacz, jak to pachnie” albo „zobacz jak on śpiewa”.

Głos: wysoki.

Słuchowiec:

Lubi dużo mówić. Robi to z dużą łatwością, płynnie i melodyjnie. Woli słuchać nagrań, wykładów niż czytać. Może robić dużo błędów ortograficznych (bo pisze tak, jak słyszy). Może mieć kłopoty z geometrią, mapami. Z filmów dobrze pamięta melodie i dialogi. W czasie rozmowy używa często zwrotu „posłuchaj”. Łatwo traci koncentrację, mówi do siebie (prowadzi dialog wewnętrzny, porusza ustami podczas czytania, lubi muzykę).

Podczas uczenia się i podążania za sugestiami:

uczy się przez słuchanie;

chętnie bierze udział w dyskusji;

czyta powoli, ponieważ jednocześnie mówi do siebie;

lepszy w mówieniu niż w pisaniu;

często powtarza na głos;

łatwo traci koncentrację z powodu hałasu;

nuci, mówi do siebie lub innych.

Najchętniej uczy się przez aktywne przysłuchiwanie się, słuchanie siebie lub innych.

Sposób mówienia: równomiernie, melodyjnie, linearnie.

Używa słów i zwrotów: „posłuchaj jak tu ładnie”, „brzmi interesująco”.

Głos: melodyjny.

Kinestetyk

Lubi ruch. Siedzenie na wykładach i słuchanie to najmniej odpowiedni sposób uczenia się, bardzo się wtedy męczy – próbuje radzić sobie coś rysując.

Często trenuje jakąś dyscyplinę sportu lub chodzi regularnie na dalekie spacerory lub rower. Nie przeszkadza mu nieporządek, wręcz przeciwnie – dobrze się w nim czuje.

W czasie rozmowy dość żywo gestykuluje. Lubi poklepywać siebie i innych.

Dużo się porusza, lubi dotyk, szuka kontaktu, ma bogatą gestykulację, silnie reaguje emocjonalnie.

Introwertyk (odmiana kinestetyka)

To osoba, która jest raczej spokojna, wyciszona, empatyczna i wrażliwa. Lubi myśleć, zastanawiać się, snuć refleksje. Mówi cicho, spokojnie, raczej wycofująca się z kontaktu. Silnie wszystko przeżywa emocjonalnie.

Podczas uczenia się i podążania za sugestiami:

uczy się przez działanie;

ważny jest ruch, podczas czytania „wierci się”;
przetwarza litery na ruchy, musi wielokrotnie napisać słowo, aby
je zapamiętać;
nie bardzo lubi czytać, preferuje opisy z akcją;
pisze mało czytelnie, specyficznie;
najlepiej pamięta to, co wykona, czego doświadczy;
aby się koncentrować musi się ruszać, brać czynny udział
w zadaniu;
wierci się, zmienia pozycję, znajduje coś do trzymania, stukania,
obracania.

Najchętniej uczy się przez wykonywanie i bezpośrednio
zaangażowanie: doświadczenie, eksperymenty.

Sposób mówienia: wolno, czasami z trudem.

Używa zwrotów i słów: czuję, mam wrażenie, mam poczucie,
odczuwam.

Głos: niski.

Preferencje sensoryczne:

Można założyć, iż w przeciętnej grupie znajduje się mniej
więcej po równo (po 1/3) uczniów posiadających jeden z trzech
dominujących systemów sensorycznych.

Większość uczniów / dzieci potrafi przełączyć kanał odbioru
do aktualnych potrzeb, a kilkoro w klasie (2 – 3 osoby) takich
umiejętności nie posiada. Z badań wynika, że są to najczęściej
uczniowie o silnie dominującym systemie kinestetycznym.

Optymalnym rozwiązaniem jest sytuacja, gdy nauczyciel – wychowawca zmienia modalność przekazu, łączy systemy percepcji zwracając się do grupy, klasy. I tu również przykład:

...zwróć uwagę proszę na to, co mówię, (o czym opowiem) – sprawdź, czy wszystko o czym powiedziałam do tej pory jest dla Ciebie czytelne (klarowne), brzmi zrozumiale i masz poczucie, że wiesz o co chodzi...

Jakże ważne, aby mieć świadomość, że to od nas zależy czy będziemy rozumiani i będziemy rozumieć innych. Mamy na to wpływ a kolejne ogniwo w tym „rozumieniu” to ważny aspekt adekwatnej samooceny.

Poczucie własnej wartości uwarunkowane jest od tego, jaką przyjmujemy postawę wobec samego siebie. W płaszczyźnie intelektualnej wyraża się ona w samoocenie, a więc poprzez wartościowanie różnych aspektów obrazu siebie (wyglądu zewnętrznego, zdolności i umiejętności, cech charakteru, postaw i potrzeb, pozycji wśród rówieśników i ważnych dorosłych itp.). Ocenianie dokonuje się poprzez porównywanie: siebie, własnych możliwości z ideałem samego siebie, z marzeniami i z osiągnięciami innych ludzi oraz własnych sądów o sobie i opiniami wyrażanymi na nasz temat przez innych. W płaszczyźnie emocjonalnej

postawa wobec siebie może wyrażać się w samoakceptacji lub samoodtrąceniu.¹

Zaniżona samoocena – jest to sposób przeżywania własnej osoby, całokształt psychicznych przeżyć, które prowadzą się do poczucia niezadowolenia, niespełnienia, powstającego na skutek rozdzwieniu pomiędzy oczekiwaniami a postrzeganiem własnej osoby.

Zaniżone poczucie własnej wartości obejmuje zaburzenia motywacyjne, emocjonalne, a tym samym utrudnia rozwój społeczny.

Dotyczy to zarówno osób, u których niedowartościowanie przejawia się biernością, wycofaniem, nieśmiałością, spotęgowanym lękiem przed otaczającym światem, jak i tych, które niską samoocenę ukrywają pod płaszczykiem ciągłej aktywności, głośnych i nie rzadko prowokacyjnych zachowań. Samoocena może być rozpatrywana według dwóch kontrapunktów: wysoka – niska oraz adekwatna – nieadekwatna. Zaniżona samoocena to stan, w którym człowiek przypisuje sobie niższe możliwości posiada w rzeczywistości. Główną konsekwencją zaniżonej samooceny jest zmniejszenie bądź zaniechanie własnej aktywności i ekspansywności, unikanie trudnych zadań, osiąganie mniej niż jest to możliwe. Zawyżona samoocena polega na przypisywaniu sobie wyższych możliwości niż w rzeczywistości dana osoba posiada. Łączy się z tym niemal bezkrytyczna gotowość do podejmowania trudnych zadań, nieodpowiedzialność, a także mała odporność na naciski sytuacji zagrożenia. Samoocena, niezależnie

¹1. Zabłocka M. (2008), *Przezwyciężanie nieśmiałości u dzieci*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar, s. 48 – 50.

od tego, czy wysoka czy niska, może być adekwatna – gdy osoba ocenia siebie zgodnie z tym, jak jest rzeczywiście, lub nieadekwatna – za wysoka, gdy przecenia siebie, bądź za niska, gdy nie docenia własnej wartości.²

Obraz własnej osoby formuje się na podstawowych danych pochodzących z dwóch źródeł: jednym są własne doświadczenia jednostki, na podstawie których przekonuje się ona, na co ją stać, jakie jest jej miejsce w grupie społecznej, jakich reakcji otoczenia może się w stosunku do siebie spodziewać itp.

Drugim źródłem przeświadczeń i opinii na temat własnej osoby są opinie innych ludzi, z którymi jednostka się zetknęła. Szczególnie duże znaczenie mają opinie osób dla niej ważnych, a także opinie środowiska, w których jednostka żyje. Rodzice pierwsi wpływają na rozwój funkcji poznawczych dziecka, na kształtowanie jego dojrzałości społeczno-emocjonalnej, na formowanie obrazu samego siebie i stosunku do siebie i innych. Obraz własnej osoby ukształtowany w rodzinie ulega poza nią różnorodnym modyfikacjom.

Do najważniejszych źródeł zmian w obrazie samego siebie E. Hurlock zalicza postawy innych ludzi wobec dziecka, opinie i oceny wyrażone o nim, pozycję dziecka w grupie rówieśniczej, w rodzinie. Obraz własnej osoby może ulec zmianie, nie tylko pod wpływem ciągłych negatywnych czynników, ale także gdy człowiek dozna jednorazowo traumatycznego doświadczenia. Takie zdarzenie (np. wykorzystanie

² 2. Branden N., 6 filarów poczucia własnej wartości, (1998), RAVI, Łódź, s. 105 – 107.

seksualne) może sprawić, że osoba całkowicie straci wiarę w siebie, zostanie pozbawiona sił i chęci do dalszego działania. Dodatkowym czynnikiem w kształtowaniu zaniżonej samooceny może być niski status społeczny oraz ubóstwo materialne rodziny. Zjawisko zaniżonej samooceny wśród uczniów jest bardzo częste. Jego przyczyn upatrywać można zarówno w uwarunkowaniach społecznych, ekonomicznych, jak również w coraz trudniejszym radzeniu sobie z lękiem, odrzuceniem oraz innymi trudnymi emocjami.

Co może zaniżać poczucie własnej wartości?

- niezaspokojenie podstawowych potrzeb
- ignorowanie bądź odrzucanie (negowanie) uczuć dziecka
- karcenie, ośmieszanie, poniżanie, oskarżanie
- żądanie, aby dziecko udawało kogoś innego niż jest w rzeczywistości tylko po to, aby zrobić odpowiednie wrażenie na innych lub otrzymać to, czego pragnie
- zmuszanie do zajęć, które mu nie odpowiadają z racji braku predyspozycji
- niekorzystne dla dziecka porównywanie go z innymi
- nieliczenie się z jego poglądami, opiniami
- odmawianie mu racjonalnego uzasadnienia decyzji
- przypinanie etykiety niszczącej jego indywidualność
- nadopiekuńczość
- zbyt częste, surowe karanie, zwłaszcza, gdy daje się dziecku odczuć, iż jest ono z gruntu złe, niedobre

- przekazywanie dziecku zbyt małej ilości zasad i wskazówek, zwłaszcza jeśli ich brak przyczynia się do popełniania przez nie błędów, których mogło uniknąć
- niekonsekwentne postępowanie wobec dziecka
- straszenie bądź stosowanie przemocy (także seksualnej)
- dostarczanie dziecku zbyt wielu nieosiągalnych wzorców przez środki masowego przekazu, zwłaszcza gdy jest ono nieatrakcyjne fizycznie lub warunki, w których żyje dają niewielkie szanse na ich osiągnięcie (Nowak, Tomiak, 2004, s.69)

Uczeń z zaniżoną samooceną nie zna kryteriów dokonywanej podświadomie samooceny (ma kłopot z określeniem punktów odniesienia), które są w rzeczywistości źródłem jego złego samopoczucia i nieprzyjemnych emocji.

To, jak dziecko sobie myśli, wpływa na to, jak się CZUJE

To, jak się czuje – wpływa na to, jak się ZACHOWUJE

To, jak się zachowuje, wpływa na to jak DZIAŁA a

To, jak działa, wpływa na to, JAKIE REZULTATY uzyskuje

Pracując z tymi dziećmi należy moim zdaniem zwrócić szczególną uwagę na procesy myślowe, ponieważ to one są pierwotne. Nie jesteśmy w stanie poczuć strachu zanim o czymś nie pomyślimy.

Zaniżona samoocena to również zespół objawów:

- niedocenywanie własnych osiągnięć (nieumiejętność przeżywania satysfakcji)
- trudności w wyznaczaniu celów i doboru zadań służących

ich realizacji

- nieznajomość własnych możliwości, mocnych stron (niewykorzystywanie ich)
- poczucie niespełnienia
- mała efektywność działań wynikająca z obawy przed niepowodzeniami (destrukcyjne działanie stresu)
- brak zaufania do siebie (wiary we własne możliwości)
- rezygnacja z podejmowania prób i brak inicjatywy
- nadmierny krytycyzm
- niskie poczucie sprawstwa
- nie realizowanie własnych potrzeb
- brak pewności siebie
- poszukiwanie dowodów własnej wartości na zewnątrz (uzależnienie od opinii innych, lęk przed oceną)
- brak poczucia bezpieczeństwa (nieprzewidywalność siebie)
- wycofywanie się z kontaktów (zaburzone relacje, trudności w komunikowaniu się)
- poczucie bycia gorszym
- zaniżanie własnych aspiracji
- problemy z podejmowaniem decyzji
- koncentrowanie się na niepowodzeniach
- mała wytrwałość w dążeniach
- nie dawanie sobie prawa do błędów
- mała wyrozumiałość dla pojawiających się trudności
- nieakceptowanie (wypieranie) trudnych emocji

- brak obiektywności uniemożliwiający uczenie się na błędach (brak konstruktywnego podejścia do niepowodzeń, racjonalnego oglądu sytuacji)
- poczucie osamotnienia
- autoprezentacja defensywna zorientowana na ochronę przed porażką, wstydem, odrzuceniem i upokorzeniem.

Wszystkie te objawy tworzą pewną konstelację, zazębiają się wzajemnie i przenikają się tak, że przyczyna staje się skutkiem. Wszystkie warunkują się wzajemnie, wynikają z siebie, co wzmacnia działanie istniejącego mechanizmu i tworzy zamknięte koło, z którego trudno jest wybrnąć³

To nasz umysł decyduje o tym, jakie znaczenie nadajemy temu, co nam się w życiu przydarza i warto o tym pamiętać.

Robert Dilts stworzył prosty model pomocny w planowaniu i realizacji zmiany osobowej człowieka – w tym przypadku dziecka mającego trudności w uczeniu się, w budowaniu satysfakcjonujących relacji z innymi, przejawiających zaburzone zachowanie.

Model ten łączy”⁴

- kontekst – relacje;
- poziomy uczenia się;
- pozycje postrzegania;

³ Chomczyńska – Miliszkiewicz M., Pankowska D. (1998), *Polubić szkołę*, Warszawa, WSiP s.97-98).

⁴ .O'Connor J., .Seymour J. ,*Wprowadzenie do programowania neurolingwistycznego*, Zysk i S-ka,1990, s.103-108

Ustala ponadto kontekst oraz ramy, do zbierania i organizowania informacji w sposób pozwalający zidentyfikować najwłaściwsze miejsce do interwencji w celu osiągnięcia pożądanej zmiany. Nie przeprowadzamy zmian w elementach czy fragmentach, lecz całościowo.

Pytanie brzmi: Gdzie dokładnie motyl musi poruszać skrzydłami?....Gdzie położyć nacisk, aby dokonać zmian? Uczenie się i zmiana mogą mieć miejsce na różnych poziomach jak już wcześniej wspomniałam.

I tak:

Duchowość jest najgłębszym poziomem. Rozważamy na nim ważne pytania metafizyczne: dlaczego tutaj jesteśmy? Jaki jest nasz cel? Duchowy wymiar prowadzi i kształtuje nasze życie, wzmacnia naszą egzystencję. Każda zmiana na tym poziomie pociąga za sobą istotne konsekwencje.

Tożsamość to nasze podstawowe rozumienie samych siebie, uznawane przez nas wartości i nasze powołanie w życiu.

Przekonania to różne idee, o których sądzimy, że są prawdziwe i których używamy jako podstawy codziennych działań, aktywności. Przekonania jak wiemy mogą być wspianiałym wzmocnieniem osobowości człowieka, jak również ograniczać nas i odbierać szanse na rozwój.

Możliwości to zestawy zachowań, ogólne umiejętności i strategie, które używamy w naszym życiu

Zachowanie stanowią specyficzne dla każdego człowieka działania, wykonywane niezależnie od naszych możliwości.

Środowisko jest tym, na co reagujemy, nasze otoczenie i inni ludzie których spotykamy

Rozważmy – jak może pomyśleć dziecko, nastolatek na temat uczenia się budowania relacji:

Środowisko – szkoła jest „spoko”, dużo zieleni wokoło, fajni ludzie....to dobre miejsce aby zdobywać wiedzę i umiejętności, poznawać fajnych kolegów, zaprzyjaźnić się.

Zachowanie – dzisiaj sporo się nauczyłem, pomogłem też koledze w matmie....Kaśkę obroniłem przed Kacprem, który jak zwykle jej dokuczał....

Możliwości – mogę rozwijać swoje talenty i „zarażać” moimi pomysłami innych, Zaprosiłem Julitę i Mateusza do „Botanika” – będzie fajnie, porobimy zdjęcia..., pokażę im jak fotografować kwiaty.

Przekonanie – jeśli będę miał większą grupę chętnych do mojego koła zainteresowań, to mogę wspólnie z nimi zorganizować konkurs szkolny a później międzyszkolny. Mamy szansę osiągnąć sukces przecież.... Mateusz z resztą chłopaków na pewno mi pomoże...

Tożsamość – jestem dobry w a w dodatku sprawdziłem się jako organizator turnieju badmintona dla mojej klasy...

Jest to przykład sukcesu. Model ten równie dobrze może być zastosowany w konfrontacji z problemem...

Przykład:

1. Zrobiłem błąd ortograficzny. Mogę teraz zrzucić odpowiedzialność na środowisko: hałas mnie rozproszył. Mogę pozostawić to na poziomie zachowania: źle to napisałem... Mogę też zgeneralizować i zakwestionować moje możliwości w tym zakresie. I wreszcie zacznę wierzyć, że potrzebuję wielu ćwiczeń, aby opanować ortografię, a nawet mogę zakwestionować moją tożsamość, sądząc, że jestem głupcem....
2. Uderzyłem siostrę. Mogę również i w tym przypadku zrzucić odpowiedzialność na środowisko: rodzice się kłócą, zdenerwowałem się, a ona w tym samym czasie, nie chciała odejść od komputera choć ją o to prosiłem. Mogę też pozostawić moje rozważania na poziomie zachowania: fatalnie się zachowałem... mogę również dokonać uogólnienia i zwątpić w moje możliwości, jeśli chodzi o reagowanie w stresie... Mogę również zacząć wierzyć, że jeśli zacznę pracować nad sobą, to w końcu nauczę się radzić sobie z trudnymi emocjami i „odruchami”. Może też się zdarzyć, że zakwestionuję całą swoją tożsamość, uważając, że jestem „do niczego”....

Zachowanie często bywa odbierane jako oznaka tożsamości, czy możliwości. W ten sposób niszczy się kompetencje i pewność siebie w szkole. Złe przeprowadzenie operacji dodawania nie oznacza, że jesteś głupi czy beznadziejny z matematyki. Myślenie w ten sposób jest pomieszaniem poziomów... To tak, jakby sądzić, że znak zakazu palenia znajdujący się w kinie dotyczy postaci z filmu....

Gdy chcesz dokonać zmiany w sobie lub w innych, musisz zebrać informacje, zauważalne części problemu, zagadnienia, symptomy, z którymi dana osoba źle się czuje. Jest to stan obecny. Mniej oczywiste niż symptomy są przyczyny leżące głębiej, które problem utrzymują. Co ta osoba musi wciąż robić, aby utrzymywać problem? Jest również stan pożądany, zamierzony wynik, który jest celem zmiany. Są ponadto zasoby, które pomogą osiągnąć cel. I wreszcie efekty poboczne osiągnięcia celu zarówno dla nas jak i dla innych.

Na podstawie tego modelu łatwo zauważyć, że można być uwikłanym w dwa rodzaje konfliktów. Możesz mieć trudność z podjęciem decyzji, czy idziesz do teatru, czy zostajesz w domu i pomagasz bratu w matematyce. Jest to prosta sprzeczność zachowań.

Możliwa jest kolizja, gdy coś jest dobre na jednym poziomie, lecz złe, niewłaściwe na innym. Na przykład: nastolatek może świetnie radzić sobie z udziałem w akademiach, ale wierzy, że uczestnictwo w nich pozbawi go sympatii kolegów, więc nie robi nic. Zachowania i możliwości mogą być wysoce nagradzające, ale mogą również pozostawać w konflikcie z przekonaniami i tożsamością osoby. Jeśli nie ucieknę z lekcji ze wszystkimi – będą się wyśmiewać ze mnie, że jestem „mięczakiem”...

Sposób, w jaki postrzegamy czas jest bardzo ważny. Problem może wiązać się z przeszłym urazem, który ma stałe reperkusje w teraźniejszości.

Przeszłe doświadczenia mogą determinować gotowość do realnej, prawdziwej oceny siebie i zjawisk.

Dziecko tworzy własną historię osobistą a przeszłość może być użyta raczej jako jego zasoby a nie jako ograniczające przekonania...

Nie jesteśmy skazani na ciągle powtarzanie przeszłych, tych samych błędów

Zmiany na niższym poziomie niekoniecznie powodują zmiany na wyższym. Jest mało prawdopodobne, aby zmiana w środowisku miała wpływ na moje przekonania. To, jak się zachowuję, może zmienić jakieś moje przekonania o sobie samym, ale zmiana na poziomie wyższym zawsze wywołuje efekt na poziomie niższym.

Zatem:

Jeśli chcesz zmienić zachowanie – pracuj z możliwościami i przekonaniami

Jeśli brak możliwości – pracuj z przekonaniami.

Przekonania dobierają możliwości, które wpływają na wybór zachowania, a te zaś wprost budują nasze środowisko. Trudno jest dokonać zmian na poziomie tożsamości czy powyżej, jeśli nie posiadasz odpowiednich przekonań lub możliwości. Nie wystarczy aby dziecko wierzyło, że może być dobrym uczniem, dobrym kolegą. Musi poprzec swoje przekonanie doświadczeniem, pracą. Przekonania bez możliwości i potrzebnych zachowań są zamkami z piasku. Problemy powstają z zachwiania równowagi, a ramy zunifikowanego pola pozwalają zidentyfikować ten brak, co stanowi pierwszy krok do znalezienia odpowiedniego wyważenia. Na jak wiele sposobów

możemy wykorzystać ten model w pracy z dzieckiem? Pytanie pozostawiam otwarte i zapraszam do dyskusji.

Adekwatna samoocena podlega przekształceniom pod wpływem własnych doświadczeń, jak również pod wpływem opinii innych osób – to już wiemy. Interakcje pozytywne oparte na życzliwości i przyjaznym nastawieniu mogą w znacznym stopniu zmienić samoocenę. Słuchanie drugiego człowieka z empatią i zrozumieniem, zdaniem Carla Rogersa (2002), jest jedną z najpotężniejszych sił przyczyniających się do zmiany. Osoba, która jest z troską słuchana, ma skłonność do rozwijania większej troski o samą siebie. Korzystne jest ze wszech miar przekazywanie realnych, pozytywnych informacji zwrotnych, dotyczących np. podejmowanych przez dziecko działań, nawet jeśli same działania nie są pozytywne. Informacja zwrotna powinna wskazywać na konkretne i zmienne przyczyny zachowania dziecka, nie zaś na przyczyny tkwiące w jego cechach charakteru czy zdolnościach (optymistyczny styl wyjaśniania). Samoocena ulega poprawie, jeśli rozwijamy świadomość swoich mocnych stron. Tę świadomość kształtuje oprócz przekazywania informacji zwrotnych wzięcie pod uwagę pomysłów dzieci i rozpatrywanie ich razem z nimi. Bardzo ważnym aspektem jest tworzenie uczniom takich sytuacji wychowawczych i rozwojowych, aby sami mogli dojść do wniosku, że najprawdopodobniej nie mają racji myśląc w taki czy inny sposób o sobie, swoich możliwościach. Muszą przeżyć, doświadczyć, aby uwierzyć..., że zmiana jest możliwa.

Zmiany w zakresie samooceny mogą też mieć związek ze wzrostem kompetencji społecznych i poczucia własnych kompetencji. Dziecko, które wciąż myśli o sobie, porównuje się z innymi, łatwo poddaje się poczuciu niższości (lub wyższości), przyswaja sobie postawy lękowe, a przede wszystkim nie odczuwa dystansu w stosunku do siebie. Zdolność spojrzenia na siebie z boku, oczami innych ludzi, z dystansu potrzebne jest nam po to, aby móc rozumieć i analizować własne trudności i niepowodzenia bardziej obiektywnie, z zaangażowaniem emocjonalnym nie większym, niż na to zasługują.

Każdy z nas ma pewne sposoby myślenia o przyczynach swoich sukcesów i niepowodzeń. Jest to pewien sposób myślenia, nawyk ukształtowany w dzieciństwie bądź w okresie dojrzewania. Wywodzi się z opinii jaką mamy o nas samych i o naszym miejscu w środowisku, w rodzinie, w świecie.

Zależy od tego czy uważamy się za osoby wartościowe i zasługujące na wiele, czy tak mało warte, że nic nam się nie należy.

Taka mądrość, do której warto się zbliżyć:

„.....Na początku robisz to, co konieczne, potem to, co możliwe, aż tu nagle spostrzegasz, że robisz niemożliwe...”

Święty Franciszek z Asyżu

Niech klamrą tych rozważań będzie bajka o ołówku. Gdy zrozumiana sercem – będzie wartościowym drogowskazem dla każdego człowieka.

Chłopiec patrzył, jak babcia pisze list. W pewnej chwili zapytał:

- Pisziesz o tym, co się przydarzyło? A może o mnie?

Babcia przerwała pisanie, uśmiechnęła się i powiedziała:

- To prawda, piszę o tobie, ale ważniejsze od tego, co piszę, jest ołówek, którym piszę. Chcę ci go dać, gdy dorośniesz.

Chłopiec z zaciekawieniem spojrział na ołówek, ale nie zauważył w nim nic szczególnego.

- Przecież on niczym się nie różni od innych ołówek, które widziałem!

- Wszystko zależy od tego, jak na niego spojrzysz. Wiązą się z nim cztery ważne cechy i jeśli je będziesz odpowiednio pielęgnował, zawsze będziesz żył w zgodzie ze sobą i z innymi.

Pierwsza cecha: możesz dokonać wielkich rzeczy, ale nigdy nie zapominaj, że istnieje dłoń, która kieruje twoimi krokami. Ta dłoń to Twój umysł i to on prowadzi cię zgodnie z Twoją wolą.

Druga cecha: używając ołówka, zawsze możemy poprawić błąd za pomocą gumki. Zapamiętaj, że poprawienie nie jest niczym złym, przeciwnie, jest bardzo ważne, bo gwarantuje uczciwe postępowanie.

Trzecia cecha: w ołówku nieważna jest drewniana otoczka, ale grafit w środku. Dlatego zawsze wsłuchuj się w to, co dzieje się w tobie.

Wreszcie czwarta cecha: ołówek zawsze pozostawia ślad.

Pamiętaj, że wszystko, co uczynisz w życiu, zostawi jakiś ślad, dlatego miej świadomość tego, co robisz... ⁵

Każdy z nas potrzebuje potwierdzenia, że robi coś dobrze. Nasze dzieci, uczniowie potrzebują szczególnej równowagi: w pochwałach i krytyce, w określaniu zasad i konsekwencjach.

⁵ WWW.ADONAI.PL – Paulo Coelho

„Dobrze widzi się tylko sercem. To, co ważne jest niewidoczne dla oczu”

Antonie de Saint - Exupery

Proponowana literatura:

Branden N. *Sześć filarów poczucia własnej wartości*, 1998, RAVI Łódź;

Chomczyńska – Miliszkiewicz M., Pankowska D. *Polubić szkołę*, Warszawa 1998;

Churches R., Terry R. *NLP dla nauczycieli*, Gliwice 2010;

Kupaj L., Krysa W. *Kompetencje coachingowe nauczycieli*, Wolters Kluwer S.A., 2014, Warszawa;

O'Connor J., Seymour J. *Wprowadzenie do programowania neurolingwistycznego*, 1990, Warszawa;

Zabłocka M. *Przewyciężanie nieśmiałości u dzieci*, 2008, Warszawa

Platformy e-learningowe – przyszłość edukacji

W naszej codziennej pracy wykorzystujemy wiele środków i pomocy dydaktycznych, które zmieniają się wraz z postępem techniki. Nie możemy więc odwracać oczu i nie zauważać tego, co dla ucznia jest „chlebem powszednim”, źródłem wiedzy, inspiracji, zabawy czy komunikacji - Internetu. Według danych CBOS w Polsce 100% badanych uczniów i studentów jest jego użytkownikami⁽¹⁾. Komputery zagościły na dobre w naszym codziennym życiu oraz życiu naszych uczniów i dlatego nie może ich zabraknąć w procesie edukacyjnym.

Ktoś może powiedzieć, że już stosujemy multimedia na lekcjach w postaci programów multimedialnych, czy tablic interaktywnych. Ale pojęcie ICT (information and communications technology) lub w tłumaczeniu TIK (technologia informacyjno-komunikacyjna) obejmuje całą rodzinę technologii przetwarzających, gromadzących i przesyłających informacje w formie elektronicznej.

Jednym z narzędzi należącym do tej rodziny jest platforma e-learningowa. Służy ona do tworzenia, przeprowadzania i administrowania kursami edukacyjnymi w wirtualnym środowisku. Możemy ją zastosować do tak zwanego nauczania hybrydowego, czyli połączenia nauczania tradycyjnego w szkole z nauczaniem w domu przy pomocy Internetu. Platforma e-learningowa umożliwia

zamieszczanie materiałów dydaktycznych w postaci dokumentów tekstowych lub dokumentów w formacie PDF, zdjęć i obrazków oraz filmów. Możemy zamieszczać również animacje flash, czy prezentacje PowerPoint. Za jej pomocą możemy również skutecznie komunikować się on-line na czacie lub za pomocą forum internetowego. Powyższa komunikacja może wystąpić w linii uczeń – nauczyciel – uczeń, ale również uczeń – uczeń. Wreszcie, za jej pomocą możemy dokonywać sprawdzenia wiedzy i umiejętności uczniów.

Platform e-learningowych jest wiele, ale jedną z częściej używanych jest platforma moodle.

⁽¹⁾ Komunikat z badań BS/81/2012

(http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_081_12.PDF)

Źródła:

<http://konferencje.frse.org.pl/TIK/article/Definicje/lang:pl>

INNOWACJE W ZAKRESIE NAUCZANIA PODSTAW PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Przedmiot podstawy przedsiębiorczości wprowadzono do szkół ponadgimnazjalnych w roku 2002. Tym samym zapoczątkowano popularyzację edukacji ekonomicznej. Początkowo nauczanie podstaw przedsiębiorczości sprowadzało się do realizacji treści wybranych modułów tematycznych z zakresu ekonomii, ekonomiki przedsiębiorstw, prawa, marketingu i rachunkowości. Kolejne podstawy programowe obowiązujące od 2008 i 2012 roku nakierowały treści nauczania na zagadnienia związane z komunikacją i podejmowaniem decyzji, funkcjonowaniem gospodarki i zasadami funkcjonowania podmiotów rynkowych, rynkiem pracy, planowaniem kariery zawodowej oraz podejmowaniem działalności gospodarczej. Zmiany umożliwiały coraz pełniejsze kształtowanie kompetencji kluczowych.

Zmieniająca się rzeczywistość, rosnące tempo zmian wymuszają aktywność ze strony nauczyciela i ucznia. Konieczna staje się świadomość potrzeby kształcenia i rozwoju całościowego. A także przekonanie o umiejętności przenoszenia zdobytej wiedzy do praktyki. Edukacja ekonomiczna wymaga obecnie możliwości kształcenia umiejętności praktycznych, treningu zachowań przedsiębiorczych,

kreatywności, zdolności podejmowania decyzji w warunkach zbliżonych do tych z jakimi uczniowie spotkają się w dorosłym życiu. Prowadzenie własnej działalności gospodarczej wymaga umiejętności przeprowadzenia procedury rejestracji, a następnie planowania, projektowania, organizowania i zarządzania przedsięwzięciem.

Proces uczenia się musi zatem stać się procesem aktywnym. Uczeń przyswajając wiedzę musi mieć motywację i świadomość możliwości wykorzystania jej w warunkach realnej działalności rynkowej.

Ostatnie lata obfitowały, dzięki realizacji projektów unijnych, w powstawanie różnorodnych narzędzi dydaktycznych wzbogacających bazę do nauczania podstaw przedsiębiorczości. Programy, gry symulacyjne, ciekawe materiały oraz testy sprawdzające zdobytą wiedzę przygotowane w oparciu o aktualnie obowiązującą podstawę programową stanowią doskonałe uzupełnienie wykorzystywanych materiałów dydaktycznych. Ich stosowanie zwiększa atrakcyjność prowadzonych zajęć i pozwala uczniom wykazać się kreatywnością, przedsiębiorczością w symulowanych warunkach.

Wybrane przeze mnie narzędzia są tylko propozycją do wykorzystania i stanowią zaledwie część narzędzi dostępnych w zasobach internetowych. Ważne również, że wszystkie materiały możliwe są do pozyskania nieodpłatnie.

Projekt „**Przedsiębiorcze szkoły**” zrealizowany przez Wyższą Szkołę Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. Na stronie

www.przedsiębiorczeszkoły.pl znajdują się produkty projektu przeznaczone do wykorzystania w przedmiocie podstawy przedsiębiorczości, a także ekonomia w praktyce.

Gra symulacyjna „Wirtualny doradca” daje możliwość pracy w grupach, w trakcie której uczniowie zakładają wirtualne firmy doradcze. Korzystając z przeglądarki internetowej łączą się z serwerem, który dzięki zainstalowanemu oprogramowaniu, udostępnia im konkretne problemy do przeanalizowania. „Doradcy” rozwiązują problemy klientów i za to są nagradzani. Ostateczny zysk ich firmy doradczej jest miarą sukcesu. Gra ma strukturę drzewa decyzyjnego, a uczestnicy mogą wybrać różne ścieżki postępowania.

Dla kompleksowego przygotowania uczniów obok gry w projekcie pojawia się panel platformy e-learningowej z 10-cioma kursami, których tematyka wynika z podstawy programowej. Kursy zawierają testy, zadania, prezentacje multimedialne, karty ćwiczeń oraz inne materiały ułatwiające przyswajanie wiedzy. Uczeń może korzystać z platformy do ćwiczeń, a niezbędną wiedzę z pełnego zakresu programowego znajdzie w „Kompendium wiedzy”, przygotowanym tak, aby stanowiło podbudowę teoretyczną dla pozostałych elementów. Można z niego korzystać zarówno w wersji on-line, jak i pliku instalowanego na własnym komputerze bez dostępu do Internetu.

Gra symulacyjna „Innowacyjne Przedsiębiorstwo Produkcyjne”. Uczestnicy gry korzystając z przeglądarki internetowej łączą się z serwerem, na którym zainstalowane oprogramowanie, daje możliwość analizy informacji i sytuacji rynkowej prowadzonego przedsiębiorstwa.

Uczniowie uzyskują wyniki podjętych przez siebie działań w zakresie: zatrudniania pracowników, ustalania wielkości produkcji, zakupu surowców, ustalania cen, rabatów, wdrażania innowacji i prowadzenia reklamy firmy. Efektem gry są informacje dotyczące wyników rynkowych, finansowych firm oraz porównania z działaniami konkurencji.

Uczniowie mogą korzystać również z produktów projektu **„Ekonomia i finanse – innowacyjny moduł programowy dla przedmiotu Podstawy przedsiębiorczości”** umieszczonych na stronie www.przedsiębiorczosc.info.pl. Strona zawiera materiały dla nauczycieli i uczniów. Wykłady, prezentacje power point oraz gra symulacyjna to narzędzia, do których istnieje swobodny dostęp. Gra pozwala uczniom założyć i prowadzić działalność w formie jednoosobowej działalności gospodarczej lub spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Wirtualna firma odzwierciedla faktyczne mechanizmy rynkowe. Grę znaleźć można na stronie www.granjafirma.pl.

Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego OIC Poland jest twórcą projektu **„Innowacyjne metody kształcenia w obrębie przedsiębiorczości”**. Gra symulacyjna udostępniana na stronie www.oic.lublin.pl/innowacyjnemetody jest narzędziem do pracy w grupach. Uczniowie prowadzą wirtualne hotele, które uwzględniając interes rynkowy, rozbudowują, inwestując,

uczestnicząc w grze rynkowej dotyczącej udziału w przetargach. Mają możliwość pełnienia wielu ról. Gra łączy trzy podstawowe elementy: wiedzę, umiejętności i postawy. Dodatkowym ważnym komponentem programu jest test **„Edukacja – Zawód”** - elektroniczne narzędzie diagnostyczne, niosące pomoc przy podejmowaniu decyzji o wyborze dalszej ścieżki kształcenia lub rozwoju zawodowego. Test jest materiałem niezależnym od gry symulacyjnej, jednakże nauczyciel jego wyniki może wykorzystać do przypisywania ról uczniom w grze, co dodatkowo czyni go elementem wzbogacającym całość. Dla ucznia jest też widocznym sygnałem do podejmowania działań na rzecz własnego rozwoju.

Strona internetowa www.junior.org.pl dostarcza wielu materiałów dydaktycznych nauczycielom i zarejestrowanym przez nich uczniom. Materiały uporządkowane są zgodnie z modułami tematycznymi zawierają scenariusze lekcji, prezentacje, filmy, testy wiedzy i umiejętności. Rejestrując klasę mamy możliwość przydzielać grupom uczniów do wykonania WebQuesty, których efekty będą dostępne dla całej klasy. Nauczyciel o wykonanych ćwiczeniach jest informowany z panelu ucznia. Uczeń po rejestracji zyskuje dostęp do ćwiczeń i testów realizowanych przez jego klasę. Jest to doskonałe narzędzie zarówno do pracy w szkole, przeprowadzania lekcji powtórzeniowych i podsumowujących, jak i wykonywania samodzielnych, twórczych prac domowych.

W edukacji ekonomicznej, szczególnie w zawodowych szkołach na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej i technikum bardzo pomocne mogą okazać się narzędzia firmy **Comarch**.

Firma Comarch udostępnia nieodpłatnie szkołom wersje edukacyjne systemów komputerowych ERP wykorzystywanych w realnych warunkach prowadzonej działalności gospodarczej. Systemy ERP Optima, XL oraz Altum mogą służyć do nauki fakturowania, prowadzenia gospodarki magazynowej. Innym bardzo ciekawym i spotykającym się z zainteresowaniem ze strony uczniów produktem jest E-commerce – kompletne narzędzie do sprzedaży w Internecie.

Wszystkie te źródła dają możliwość wyjścia poza nauczanie teoretyczne, a przecież nauczanie przedsiębiorczości, jak sama nazwa wskazuje, musi uwzględniać przede wszystkim kształtowanie postaw. Uczestnictwo uczniów w grach symulacyjnych często wykracza poza czasowe ramy zajęć szkolnych. Wymaga organizacji zajęć dodatkowych, co praktycznie przecież na stałe funkcjonuje w szkołach, w ramach kół zainteresowań. Ogromnym atutem korzystania z tych narzędzi i widocznym, niemal „namacalnym” efektem jest entuzjazm, zapał i satysfakcja uczniów rywalizujących z prawdziwym zaangażowaniem.

**Samobójstwa jako odzwierciedlenie dezintegracji społecznej
w wyniku transformacji ustrojowej**

Śmierć niemal zawsze stanowi trudne przeżycie dla rodziny i przyjaciół zmarłego. Śmierć samobójcza, zwłaszcza osoby bliskiej, jest dla otoczenia silnym wstrząsem. Zazwyczaj towarzyszy jej pytanie: „dlaczego?”. Taka sytuacja odnosi się do przeżyć jednostkowych – będących tragedią dla najbliższych. Zupełnie inaczej postrzegane jest samobójstwo w wymiarze społecznym.

Motywow targnięcia się na swoje życie może być wiele, a ich analiza nie zawsze prowadzi do znalezienia odpowiedzi na nurtujące pytanie, co doprowadziło człowieka do podjęcia tak destrukcyjnej ostatecznej decyzji. Wielu badaczy skłania się więc ku tezie, że to nie analiza z punktu widzenia problemów jednostkowych, lecz jego ujęcie w szerszym kontekście społecznym, wydaje się dostarczać najcenniejszych danych – służących pogłębionym studiom w zakresie zachowań suicydalnych.

Socjologiczny kierunek badań nad zachowaniami autodestrukcyjnymi, obrany w niniejszym opracowaniu za punkt wyjścia do dalszych analiz, ma swoje głębokie uzasadnienie w teorii dezintegracji społecznej, wyrażającej się w rozkładzie więzi społecznych, na przykład: skutek rozkładu wspólnej dla danej zbiorowości hierarchii wartości (por.: Hołyst 2013, s. 16, s. 313; Jarosz

2013a, s. 32, ss. 60-61). Szczególnym rodzajem dezintegracji społecznej jest anomia, która, wedle klasycznej definicji Emila Durkheima polega na tym, że w okresie gwałtownych zmian społecznych o charakterze ekonomicznym następuje załamanie się kontroli społecznej, wskutek czego jednostka nie czuje się związana w swoich dążeniach z istniejącym systemem norm (Hołyst 2009, s. 1117). Jednostka egzystująca w takim społeczeństwie odczuwa niepewność i zagubienie. Rozbieżności między aspiracjami jednostek i grup społecznych a możliwościami ich realizacji, prowadzą do dezintegracji społecznej. Innymi słowy, jest to stan rozbieżności między rozbudzonymi pragnieniami a realiami uniemożliwiającymi ich zaspokojenie. W wymiarze jednostkowym zamach na własne życie można zatem traktować jako przejaw dezintegracji osobowości, natomiast analizując statystyki – jako miernik dezintegracji społeczeństwa (Jarosz 2013a, s. 32, s. 167). Idąc dalej tym tropem, przyjąć należy wskaźniki samobójstw w danej zbiorowości za czuły predyktor zachodzących w nim zmian społecznych, jako że akty samounicestwienia są nie tylko „krzykiem rozpacz” i „wołaniem o pomoc”, ale i odpowiedzią ludzi na sytuacje nowe i nieakceptowane przez nich (Jarosz 2013a, s. 10).

Tego rodzaju zjawiska zachodzą w społeczeństwie polskim od ćwierćwiecza – towarzyszą bowiem zmianom systemowym i zawiedzionym nadziejom wielu grup społecznych, które w wyniku transformacji ustrojowej okazały się być przegranymi. Odbiciem tego jest wzrost prób samobójczych oraz samobójstw zakończonych

śmiercią w ciągu ostatnich dwóch dekad. Zjawisko to jest niezwykle niepokojące, toteż dostrzec należy potrzebę jego monitorowania – nie tylko w celu przeprowadzenia analiz naukowych, lecz – przede wszystkim – podjęcia działań zapobiegawczych, skierowanych do młodych pokoleń. W ich przypadku, próba zmiany postaw społecznych może zmienić perspektywę postrzegania szans na spełnione życie. Dlatego też, problematyka zachowań samobójczych wydaje się mieć istotne znaczenie – tak z jednostkowego, jak i społecznego punktu widzenia.

Poszczególne źródła różnią się przytaczanymi danymi dotyczącymi zamachów samobójczych – inne wartości bezwzględne oraz wskaźniki podają raporty policyjne, inne GUS, jeszcze innymi statystykami dysponują lekarze-psychiatrzy. Mimo że samobójstwa wpisane są w społeczny rozwój ludzkości, naukowe badania nad nimi rozpoczęły się stosunkowo późno.

Kliniczny kierunek badań nad samobójstwami dopatruje się czynników sprawczych zachowań autodestrukcyjnych w nieprawidłowej budowie anatomicznej człowieka lub też czynnikach organicznych lub fizjologicznych, zakłócających jego prawidłowe funkcjonowanie, o czym przypomina Maria Jarosz (2013a, s. 27).

Kierunek psychiatryczny reprezentowany jest przez dwa poglądy – pierwszy uznający samobójstwo za chorobę psychiczną, przejaw organicznego kryzysu lękowego, prowadzącego do patologicznej ucieczki; oraz drugi – dowodzący, że samobójstwo

niekiedy tylko ma podłoże patologiczne – mogą je zatem popełniać także ludzie całkowicie zdrowi, podlegający jedynie stanom napięcia emocjonalnego.

Psychologiczny kierunek badań nad samobójstwami, zbliżony jest do podejścia psychiatrycznego. W świetle teorii psychologicznych oraz z perspektywy psychoanalizy – samobójstwo nie jest anomalią. Wolę życia lub jego zakończenia wywieść można od Freudowskich popędów, z których absolutnie podstawowymi są instynkt życia i śmierci. Rolę tego pierwszego pełni popęd seksualny prowadzący do dezintegracji i unicestwienia człowieka, co przejawiać się może biernością lub agresją, na przykład – szczególną jej formą, jaką jest samobójstwo. Jak stwierdzili psychoanalitycy na wiedeńskim zjeździe naukowym w 1918 roku, samobójstwo jest rekompensatą poczucia niższości wobec najbliższych, zaś szczególne skłonności do samobójstwa przejawiają ludzie niekochani i nieoczekujący od życia niczego dobrego.

Elizabeth Kilpatrick (1948, ss. 13-23) wyszczególniła trzy podstawowe czynniki suicydogenne: wyobcowanie ze społeczeństwa, brak nadziei na zmianę sytuacji oraz cierpienia fizyczne i moralne. Inni autorzy, piszą po prostu o utracie motywacji do życia i chęci zakończenia go w sytuacji, gdy człowiek czuje się nieszczęśliwy. Dotyczyć to może każdego z nas. Zdaniem Janusza Czapińskiego (Jarosz 2013a, s. 30), samobójstwo "(...) jest efektem utraty woli życia, a ta nie zależy od przypadłości losu, jest w nas. U większości silna, u nielicznych słabsza. Silną wolę życia zniszczyć może choroba,

alkohol, narkotyki, ale nie trudności i kłopoty czy nawet dramaty osobiste. Na słabą wolę życia nie wymyślono jeszcze żadnego lekarstwa"...

Jak zauważa Brunon Hołyst (2012, s. 79), u wielu badaczy można zaobserwować „symptomy „definitywnego” zmęczenia i poczucie semantycznej bezradności”. Na potrzeby tej pracy przyjęto klasyczną już definicję E. Durkheima, wedle której „samobójstwem nazywa się każdy przypadek śmierci będący bezpośrednim lub pośrednim wynikiem działania lub zaniechania, przejawionego przez ofiarę zdającą sobie sprawę ze skutków swego zachowania”.

Wielość proponowanych definicji i kryteriów „konstruktów semantycznych” spowodowała pojawienie się nowego pojęcia, jakim jest „samobójczość”. Oznacza ona (Hołyst 2012, ss. 80-81) „sumę wszystkich myśli i zachowań ludzi, którzy dążą w myślach, przez aktywne działania, pasywne zaniechanie albo przez zezwalanie na działania – do własnej śmierci lub biorą ją pod uwagę jako możliwy wynik działań”. Możliwa jest ona u wszystkich ludzi, często występuje jednak w kryzysach psychospołecznych; oraz – przy niektórych zaburzeniach psychicznych. W sensie psychodynamicznym, samobójczość jest zjawiskiem złożonym z oceny własnej osoby, jej wartości w relacjach interpersonalnych, oceny własnej przyszłości (również na tle przyszłości innych), możliwości zmiany tego stanu. Na ten zespół czynników może się również nakładać zmieniony chorobowo obraz siebie i świata, będący skutkiem różnego typu schorzeń zarówno psychicznych, jak i fizycznych (lub jednych i drugich). Samobójczość

najczęściej nie stanowi wyrazu wolności i możliwości wyboru, lecz odwrotnie: jest to stan ograniczenia lub niemożności, związany z obiektywnie lub subiektywnie przeżywanymi problemami i ich objawami psychicznymi i/lub fizycznymi ich następstwami.

Literatura podaje wiele zróżnicowanych symptomów suicydalnych – od myśli samobójczych o różnym nasileniu, aż po zwerbalizowane komunikaty informujące otoczenie o intencji samounicestwienia. Na podstawie wieloletnich obserwacji opracowano grupy podwyższonego ryzyka samobójczego. B. Hołyst (2012, ss. 95-96) podaje klasyfikację WHO, uzupełnioną częściowo przez M. Wolfersdorfa, zaliczając do niej ludzi chorych psychicznie; osoby z samobójstwem już wcześniej „wpisanym w życiorys”; starych i samotnych bądź chorych; „niedorośli” (bardzo młodych); tych, którzy znaleźli się „na zakręcie” (w sytuacjach kryzysowych bądź traumatycznych) oraz cierpiących z powodu chorób.

Oczywistym jest, że jeśli nałoży się na siebie kilka czynników, na przykład zaburzenia psychiczne, długotrwałe bezrobocie, brak perspektyw na zmianę sytuacji życiowej i postępujące uzależnienie od alkoholu, przy jednoczesnym poczuciu alienacji – ryzyko samobójstwa wzrasta. Jeśli zaś zjawisko to zaczyna dotyczyć już nie jednostek, lecz coraz większych grup społecznych, można mówić, że to już swoisty exodus „przeegranych”, używając terminologii Marii Jarosz (por.: 2005, 2012, 2013b).

Wnioski

Utrzymujące się w Polsce bezrobocie i związana z nim bieda każą przypuszczać, że wskaźnik samobójstw jeszcze dość długo może utrzymywać się na wysokim poziomie. Alternatywny scenariusz, to plany aktywizacji biernych od co najmniej dwóch dekad rzesz byłych pracowników wielkich zakładów przemysłowych. Piszząc o aktywizacji mam na myśli nie tylko podjęcie aktywności zarobkowej, ale także zmianę stylu życia. W odniesieniu do ludzi w wieku średnim i starszym jest to trudne zadanie, toteż lepszych efektów można spodziewać się po ludziach reprezentujących młodsze kategorie wiekowe. Starsze pokolenia będą skazane na trwanie w odrętwieniu, jeśli sami nie dostrzegą potrzeby zmian. Dlatego też realnym wydaje się ograniczenie odsetka zamachów samobójczych (usiłowanych i dokonanych) głównie wśród młodych ludzi. Z tego wniosek, że w najbliższych latach ofiarami aktów samobójczych będą zapewne osoby w przedziale wieku 50-59 lat i starsze.

Krzepiąca, natomiast jest konstatacja, że w Polsce przybywa młodych osób dobrze wykształconych oraz gotowych do stawienia czoła nawet dużym zmianom życiowym, takim jak migracja w celach zarobkowych, wielokrotne zmiany profilu zawodowego, różne formy zatrudnienia itp. Te cechy stoją w opozycji do bierności poprzednich pokoleń, wychowanych w innym systemie politycznym i nie nawykłych do podejmowania życiowego ryzyka oraz zmian, które często okazują się być niezbędne do poprawy warunków egzystencji lub choćby utrzymania jej na dotychczasowym poziomie.

Szanse młodych pokoleń na lepsze życie, w stabilnym gospodarczo miastach, zapewniającym bezpieczeństwo życia, wydają się być realne w świetle cytowanego raportu, którego autorzy zapewniają że do 2020r. nastąpi restrukturyzacja technologiczna gospodarki: w kluczowych dla rozwoju przemysłach regionu wdrożone zostaną nowoczesne technologie, pojawią się inteligentne specjalizacje gospodarcze pozwalające na budowanie trwałych przewag konkurencyjnych, nastąpi rozwój sieci współpracy, a sektor badawczo-rozwojowy będzie odpowiadał na potrzeby gospodarki. Przekształceniom w sferze gospodarczej towarzyszyć będą zmiany w sferze społecznej. Nastąpi rozwój kapitału społecznego i wzrost poczucia tożsamości regionalnej, mieszkańcy będą stanowili aktywne społeczeństwo obywatelskie. Zachodzące zmiany społeczno-gospodarcze wpłyną na zmniejszenie nierówności społecznych.

Młodym ludziom w podejmowaniu ważnych dla nich decyzji może także pomóc (paradoksalnie!) negatywny przykład przedstawicieli wcześniejszych pokoleń, którzy stali się ofiarami stagnacji i marazmu oraz braku zdolności adaptacyjnych – niezbędnych w czasie wielkich przemian ustrojowych i idących w ślad za nimi zmian w strukturze społeczno-ekonomicznej.

Mimo iż statystyki suicydologiczne wskazują utrzymujący się wysoki wskaźnik tego zjawiska, należy jednak zauważyć, że młode osoby mogą okazać się silniejsi psychicznie i emocjonalnie od swoich rodziców i dziadków. Do tak sformułowanej tezy upoważniają obserwacje czynione od lat przez naukowców, z których wynika,

że niezależnie od stopnia niezaspokojenia podstawowych potrzeb, niemal wszędzie na świecie więcej jest ludzi szczęśliwych niż nieszczęśliwych, a to dlatego, że linie genetyczne naszego gatunku, które nie zapewniały odpowiednio silnego „atraktora szczęścia” (woli życia), nie zdały egzaminu w procesie ewolucji i dawno wymarły. Przetrwały populacje gwarantujące dostatecznie silną wolę życia rzutującą na poczucie szczęścia i ogólne zadowolenie (por.: Czapiński 2012, s. 78).

Bibliografia:

1. Hołyst B. [1] Zagrożenia ładu społecznego. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013; 5-450.
2. Jarosz M. Samobójstwa. Dlaczego teraz? Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013a; 5-196.
3. Hołyst B.. Kryminologia. LexisNexis, Warszawa 2009; 5-1464.
4. Zwoliński A. Samobójstwo jako problem osobisty i publiczny. Wydawnictwo WAM, Kraków 2013; 5-271.
5. Ślipko T. Pojęcie samobójstwa bezpośredniego i pośredniego w świetle współczesnych dyskusji. Roczniki Filozoficzne, 1964; 12: 57-75.
6. Cekiera C. Etiologia i motywacja usiłowanych samobójstw. Studium psychologiczne. Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1975; 7-26.
7. Jarosz M. Samozniszczenie: samobójstwo, alkoholizm i narkomania. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1980; 9-343.

8. Jarosz M. Wygrani i przegrani polskiej transformacji. Oficyna Naukowa i ISP PAN, Warszawa 2005; 7-324.
9. Jarosz M. Ludzie i instytucje. Samobójstwa jako wskaźnik dezintegracji społecznej. W: Jarosz M. (red.). Instytucje: konflikty i dysfunkcje. Oficyna Naukowa, Warszawa 2012; 331-347.
10. Jarosz M. (red.). Polskie bieguny. Społeczeństwo w czasach kryzysu. Instytut Studiów Politycznych PAN, Oficyna Naukowa, Warszawa 2013b; 5-315.
11. Hołyst B. Samobójstwo: przypadek czy konieczność? PWN, Warszawa 1983; 5-500.
12. Hołyst B. Suicydologia. LexisNexis, Warszawa 2012; 5-1362.
13. Chańska W. Odpowiedzialność za śmierć. Medycyna i Życie, 2008; 1: 107-111.
14. Czyżewski M., Rosa K. Samobójstwa w okresie transformacji: fakty i interpretacje. Kultura i Społeczeństwo, 1996; t. 40, 2: 118-129.
15. Czapiński J. Samobójstwa – indywidualne tragedie czy problem polityczny. Rzeczpospolita, 1994; 18 maja. W: Jarosz M. Samobójstwa. Dlaczego teraz? Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013a; 30.
16. Raport GUS. <http://lodz.naszemiasto.pl/artukul/w-lodzi-rosnie-bezrobocie-jest-najwyzsze-od-2007-roku,1748923,t,id.html>. 13.03.2014.

17. Durkheim É. Samobójstwo. Studium z socjologii, tłum. Krzysztof Wakar, Oficyna Naukowa, Warszawa 2011; 9-496.
18. Czapiński J. Ekonomia szczęścia i psychologia bogactwa. Nauka 2012, 1: 51-88.

Tabela 1. Samobójstwa według województw

	2004		2005		2006		2007		2008	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Polska	6071	15,9	6043	15,8	5805	15,2	5282	13,9	5681	14,9
Dolnośląskie	577	19,9	531	18,4	532	18,5	461	16,0	512	17,7
Kujawsko-pomorskie	327	15,8	324	15,7	278	13,5	286	13,9	278	13,5
Lubelskie	309	14,1	298	13,7	309	14,2	262	12,1	354	16,3
Lubuskie	184	18,4	158	15,8	176	17,6	179	17,9	170	17,0
Łódzkie	433	16,7	447	17,3	469	18,2	437	17,1	463	18,1
Małopolskie	490	15,0	504	15,4	453	13,9	442	13,5	487	14,9
Mazowieckie	807	15,7	799	15,9	767	14,9	635	12,3	765	14,8

Opolskie	15 5	14, 8	14 1	13, 6	15 2	14, 6	12 9	12, 4	12 9	12, 4
Podkarpackie	30 7	14, 6	29 6	14, 1	31 1	14, 8	24 6	11, 8	29 5	14, 1
Podlaskie	17 0	14, 2	19 0	15, 8	14 4	12, 0	18 6	15, 6	21 6	18, 1
Pomorskie	35 5	16, 2	35 3	16, 1	33 6	15, 3	29 8	13, 5	31 1	14, 1
Śląskie	70 3	14, 9	66 9	14, 3	66 8	14, 3	54 1	11, 6	52 5	11, 3
Świętokrzyskie	17 4	13, 5	14 9	11, 6	15 9	12, 4	12 9	10, 1	12 6	9,9
Warmińsko- mazurskie	24 6	17, 3	27 4	19, 2	24 7	17, 3	22 1	15, 5	23 1	16, 2
Wielkopolskie	52 6	15, 6	57 3	17, 0	52 6	15, 6	51 5	15, 2	52 1	15, 4
Zachodniopom- orskie	30 8	18, 2	33 7	19, 9	27 8	16, 4	31 5	18, 6	29 8	17, 6

a. Liczby bezwzględne

b. Współczynnik na 100 tys. mieszkańców

(Źródło: Hołyst B. Suicydologia. LexisNexis, Warszawa 2012, s. 387)

Poniższy tekst dotyczy wykorzystania TIK na zajęciach języka angielskiego, a dokładniej – aplikacji do tworzenia awatarów VOKI. Tekst otworzą refleksje na temat celowości wykorzystania TIK na lekcji, po których podany zostanie krótki przewodnik po aplikacji, a zakończy go propozycja lekcji, do zaadaptowania w pracowni językowej lub komputerowej.

Jak mogę w efektywny sposób wykorzystywać nowoczesne technologie na lekcji chemii, matematyki czy języka angielskiego, nie tracąc z oczu celu, jakim jest realizacja podstawy programowej? Jak poradzę sobie od strony technicznej i czy sprzęt nie zawiedzie? Gdy przygotowujemy się do lekcji z TIK towarzyszą nam liczne rozterki i musimy poświęcić trochę czasu na właściwe zaplanowanie poszczególnych etapów lekcji oraz uzasadnionego wykorzystania narzędzi. Nie możemy zapominać, że celem lekcji nie jest stosowanie TIK samych w sobie, ponieważ mają one wspierać realizację celów, które obieramy zgodnie z PP dla danego przedmiotu. W ramach programu Aktywna Edukacja CEO opracowano kryteria dobrej lekcji z TIK. Lekcja jest właściwie zaplanowana, jeśli uczniowie:

- są skoncentrowani na celach uczenia się, a nie na obsłudze narzędzi TIK,
- szybciej osiągają cele uczenia się niż bez wykorzystania TIK,

- więcej się uczą (pod względem wiedzy, świadomości i umiejętności),
- są bardziej zaangażowani w uczenie się oraz aktywni intelektualnie,
- potrzebują mniej czasu na opanowanie tych samych umiejętności niż przy zastosowaniu tradycyjnych metod nauczania⁶.

Oczywiście, dla pełnego sukcesu, świadomy nauczyciel na bieżąco dokonuje oceny efektów, jakie uzyskuje przy stosowaniu metod tradycyjnych oraz z wykorzystaniem TIK a także ocenia, kiedy wiedza i umiejętności opanowane są w lepszym stopniu.

Wykonajmy zatem pierwszy krok i rozpocznijmy przygodę z TIK. Przygodę – bo trudno nie zgodzić się, że dla wielu z nas wykorzystanie TIK na zajęciach okazuje się równie interesujące, jak dla uczniów. Najważniejszy jest odpowiedni wybór narzędzia i przeanalizowanie go pod kątem możliwości wykorzystania do realizacji podstawy programowej. Ciekawą i nieskomplikowaną propozycją o szerokim zastosowaniu jest bezpłatna aplikacja VOKI. Po szybkiej rejestracji, staniemy przed możliwością zaprojektowania własnego awatara, by następnie móc wykorzystywać go na niezliczone sposoby zarówno prywatnie jak i zawodowo.

1. Przewodnik po VOKI:

⁶ M. Ostrowska, „Cele nauczania. Rola TIK w realizacji celów uczenia się uczniów”. Materiały szkoleniowe programu *Aktywna edukacja* - przy wsparciu finansowym Unii Europejskiej w ramach projektu „Wdrożenie podstawy programowej kształcenia ogólnego w przedszkolach i szkołach”, CEO.

Aplikacja Voki jest dostępna bezpłatnie na stronie www.voki.com, na której po wybraniu opcji register w kilka sekund dokonamy rejestracji. Rejestracja odbywa się za pomocą formularza w języku angielskim, który jest czytelny również dla osób nie znających języka; możemy także korzystać z opcji jaką daje przeglądarka Google Chrome i przetłumaczyć stronę na język polski. Co więcej, wypełnienie

formularza może stanowić samodzielne ćwiczenie na zajęcia.

Pasek górnego menu pozwoli nam przetłumaczyć każdą stronę w języku obcym.

Po utworzenia własnego konta, pojawi się ekran z narzędziami do tworzenia postaci, którą będziemy mogli następnie ożywić, podając jej wybrany tekst. Poniżej krótka instrukcja podatkowych poleceń:

Customize your character – wybieramy postać, dodajemy akcesoria.

***Give it a voice** - dodajemy wybrany przez nas tekst. Możemy nagrać wypowiedź, wpisać lub wstawić z pliku.*

Opcja klawisza pozwoli napisać własny tekst. Ważne, by pamiętać o znakach przestankowych i spacjach po nich.

*Pozostałe opcje udoskonalą naszą postać. Po każdym kroku zapisujemy wybierając **DONE**.*

2. Scenariusz zajęć:

Klasa: I gimnazjum

Liczba uczniów: 10-15

Poziom: A1/A2

Czas: 45 minut

Temat: Prezentacja wybranej osoby – ćwiczenia
w pisaniu tekstu z wykorzystaniem aplikacji
VOKI

I. CELE LEKCJI:

Cele ogólne:

- podawanie informacji osobowych
- ćwiczenia w pisaniu tekstu z wykorzystaniem TIK

Cele szczegółowe:

- utrwalenie umiejętności tworzenia pytań osobowych
- uzyskiwanie informacji o innej osobie
- wypełnienie formularza osobowego
- napisanie tekstu oraz wykorzystanie go do utworzenia awatar.

METODY: komunikacyjna, TIK

TECHNIKI i FORMY PRACY:

- dialog w parach;
- praca samodzielna – tworzenie awatar.

ŚRODKI I POMOCE DYDAKTYCZNE:

- tablica interaktywna lub tradycyjna
- komputery (planujemy zajęcia w sali komputerowej lub w bibliotece)

- lista celów – wyeksponowana w widocznym miejscu klasy

II. PRZEBIEG LEKCJI:

	ZADANIA NAUCZYCIELA I UCZNIÓW; FORMY I ŚRODKI REALIZACJI.
Rozgrzewka	<i>Nauczyciel rozdaje kartki lub wyświetla na tablicy ćwiczenie polegające na utworzeniu pytań osobowych z rozsypanki wykonanej z poniższych zdań:</i> <i>1. What's your name?</i> <i>2. How old are you?</i> <i>3. What's your nickname?</i> <i>4. Where do you come from?</i> <i>5. What do you do?</i> <i>6. What's your address?</i> <i>7. What's your phone number?</i> <i>8. What's your favourite pet?</i> <i>9. What's your favourite sport?</i> <i>10. Have you got a big family?</i>
Część główna:	1. Po przypomnieniu pytań, uczniowie prowadzą krótka

	rozmowę z wybraną osobą, inną niż ta, obok której siedzą na stałe. 2. Każdy uczeń wchodzi na stronę www.voki.com i rejestruje się na stronie za pomocą formularza – ćwiczymy w praktyce umiejętność wypełniania formularzy, co stanowi wymaganie egzaminacyjne. 3. Zwracamy uwagę uczniów na wyeksponowaną listę celów i pytamy, które już zrealizowaliśmy, czego jeszcze się nauczymy. 4. Każdy uczeń tworzy swojego awatara – pomagamy w razie konieczności, bo jest to umiejętność, którą większość posiada. Strona jest intuicyjna i nawiązuje do popularnych gier. 5. Uczniowie odpowiadają na pytania, które utworzyli podczas rozgrzewki językowej – tworzą tekst dla swojego awatara. Zwracamy uwagę na znaki interpunkcyjne, ponieważ błędy zakłócą wypowiedź awatara. Jeśli grupa napotyka trudności w pisaniu, możemy przedstawić wzór tekstu na tablicy:

	<i>Hello.</i> <i>My name's Britney. I'm 19 years old.</i> <i>My nickname's Brit.</i> <i>I come from the USA. I'm a singer. My address is 77 Sun Boulevard,</i> <i>LA. My phone number is 666999000.</i> <i>My favourite pet is a hamster and my favourite sport is baseball.</i> <i>I have a big family - with mother father and three brothers.</i> <i>Thank you.</i> 6. Jeśli mamy czas, prezentujemy wykonane awatary. Na prezentację możemy zaplanować kolejną lekcję – każdy uczeń przedstawi swojego awatara po zalogowaniu się lub zamieszczamy link do awatara na wybranym klasowym blogu, funpage'u itp.
Zakończenie:	7. Wyświetlamy na tablicy lub piszemy zdania podsumowujące lekcję i prosimy uczniów o wyrażenia swojego zdania:

	• <i>Dziś nauczyłam się, że...</i> • <i>Zrozumiałem, że...</i> • <i>Dziś osiągnąłem założony cel, gdyż...</i> • <i>Chciałabym jeszcze popracować nad...</i>

W nawiązaniu do kryteriów dobrej lekcji z TIK, po przeprowadzeniu podobnej lekcji mogę stwierdzić, że aplikacja trafia do gustu uczniów, a ponieważ często korzystają z gier, umiejętność obsługi nie stanowi celu lekcji. Niewątpliwie szybciej i chętniej powtarzają umiejętność mówienia o sobie i uzyskiwania informacji z uwagi na intrygujące narzędzie, które stwarza szanse nauczania się czegoś więcej poza prezentacją – uczniowie doceniają, że praktyczne umiejętności i wiedza pozaszkolna mogą pomagać w procesie zdobywania wiedzy o świecie podczas całego procesu edukacji. A jeśli tylko stworzymy możliwość wykonania zadania w szkolnej pracowni, unikniemy kwestii nieprzygotowania do zajęć z uwagi na brak sprzętu, niewłaściwych parametrów lub czy brak czasu.

Źródła:

1. Ostrowska Małgorzata, "Cele nauczania. Rola TIK w realizacji celów uczenia się uczniów" materiały szkoleniowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, powstałe przy wsparciu finansowym Unii Europejskiej w ramach projektu „Wdrożenie podstawy programowej kształcenia ogólnego w przedszkolach i szkołach”.
2. www.voki.com

Zofia Szmidt, Gł. Konsultant PODNiDM w Pabianicach

oraz: K. Kucharek, D. Sobczak, Natalia Firkowska

(SP Nr 3 Pabianice), A. Ogłóza (SP Chechło)

**„Proste doświadczenia
i eksperymenty
na lekcjach przyrody — przykłady dobrych
praktyk...”**

W listopadzie 2013 roku, w Szkole Podstawowej Nr 3 w Pabianicach przeprowadziłam warsztaty metodyczne dla nauczycieli przyrody, które nosiły tytuł „Proste doświadczenia i eksperymenty na lekcjach przyrody — przykłady dobrych praktyk...”

Głównym celem warsztatów było zaciekawienie uczniów światem przyrody poprzez obserwację i doświadczenia oraz podnoszenie efektywności kształcenia dzięki zaangażowaniu uczniów w realizację doświadczeń. Cele i treści warsztatów wynikały wprost z wymagań nowej podstawy programowej i zalecanych warunków realizacji.

Podział treści nauczania dla poszczególnych klas należy rozpocząć od tego, co jest dziecku najlepiej znane, czyli od najbliższej okolicy, a następnie poszerzyć je o treści dotyczące Polski i świata.

Głównymi obszarami aktywności ucznia w ramach przedmiotu powinny być:

- 1) obserwowanie i mierzenie;
- 2) doświadczanie;
- 3) prowadzenie doświadczeń;
- 4) dokumentowanie i prezentowanie;
- 5) stawianie pytań i poszukiwanie odpowiedzi.

Szkoła powinna zapewnić warunki do bezpiecznego prowadzenia zajęć badawczych i terenowych, obserwacji i doświadczeń. Część obserwacji i doświadczeń powinna mieć charakter ciągły lub okresowy w powiązaniu np. ze zmianami pór roku lub stanów pogody.

Podczas prowadzenia zajęć proponuje się wykorzystywanie przedmiotów codziennego użytku oraz produktów stosowanych w gospodarstwie domowym. Dodatkowo w komentarzu Ewy Kłos, Doroty Bukowskiej, Elżbiety Polańskiej, Piotra Kowalczyka do podstawy programowej przedmiotu przyroda w szkole podstawowej, czytamy: „każda lekcja przyrody powinna

być trochę przedstawieniem, w którym uczniowie czują się najważniejszymi aktorami. To poczucie ważności mobilizuje ich do pracy i daje niezwykle efekty w postaci ogromnego zainteresowania otaczającym światem i zachodzącymi w nim zjawiskami. Nauczyciele przyrody powinni pamiętać, że nie wolno im tłumić naturalnych odruchów dzieci stosując stare, utarte metody, z którymi są zżyci.

Należy stosować na lekcjach przyrody metody, które:

- rozbudzą w uczniach zaciekawienie otaczającym światem,
- ukształtują u uczniów postawę badawczą, dążącą do poznawania prawidłowości świata przyrody,
- zachęcą uczniów do stawiania hipotez na temat zjawisk i procesów zachodzących w przyrodzie i do ich weryfikowania,
- stworzą uczniom możliwości zastosowania wiedzy przyrodniczej w praktyce,
- zachęcą uczniów do poszanowania przyrody i dorobku kulturowego społeczności,
- ukształtują umiejętność korzystania z różnych źródeł informacji.

Należy pamiętać, że w szkole uczeń ma się nauczyć, jak ma się uczyć tego, czego się w szkole nie nauczył...”

Podczas warsztatów, poza wskazaniem na wykorzystanie e-booka do prezentacji ciekawych doświadczeń i eksperymentów na lekcjach nie tylko przyrody, prezentowałam przykłady dobrych praktyk, które jako nauczyciel przyrody stosowałam na swoich lekcjach. Wśród nich przede wszystkim wyznaczanie kierunków oraz prowadzenie różnorodnych obserwacji i pomiarów w terenie. Głównym elementem warsztatów była wymiana wiedzy i doświadczeń uczestników w zakresie eksperymentowania na przyrodzie.

Kolejno swoje doświadczenia prezentowały:

mgr inż. Krystyna Kucharek, SP Nr 3 Pabianice

Temat: Napięcie powierzchniowe i...

Przeprowadzamy po lekcjach zawierających informacje o mieszaninach.

Cele:

- zaciekawienie światem przyrody
- stawianie hipotez
- praktyczne wykorzystanie wiedzy

- obserwacje, pomiary, doświadczenia

Pomoce: dwie szklanki, czajnik, atrament, zakraplacz, płyn do mycia naczyń.

Pytania, na które odpowiadają uczniowie po przeprowadzeniu doświadczenia:

1. W jakiej wodzie łatwiej prać, ciepłej czy zimnej? Dlaczego?
2. Co zrobić, by w różnych temperaturach wody pranie było równie łatwe?
3. Co sprzyja powstawaniu mieszanin?

Opis doświadczenia:

do jednej szklanki wlewamy ciepłą, a do drugiej zimną wodę. Do obu zakraplaczem wpuszczamy małą ilość atramentu. Do szklanki z zimną wodą dolewamy kilka kropel płynu do mycia naczyń.

Obserwacje:

w ciepłej wodzie atrament dość szybko miesza się z wodą, w zimnej pozostaje na powierzchni. Po dolaniu do szklanki z zimną wodą płynu do naczyń atrament również miesza się z wodą.

Wnioski i odpowiedzi na pytania:

odp. na pytanie 1

Łatwiej prac w ciepłej wodzie, bo im wyższa temperatura tym niższe napięcie powierzchniowe.

Wniosek 1:

cząsteczki (drobiny) pod wpływem temperatury poruszają się z większą szybkością, zmniejszają się oddziaływania międzycząsteczkowe (międzydrobinowe), co zmniejsza napięcie powierzchniowe.

Odp. na pytanie 2

Aby pranie było łatwe w wodzie o różnej temperaturze, należy dolać płynu do prania lub mycia naczyń.

Wniosek 2:

płyny, proszki do prania, płyny do mycia naczyń itd. zmniejszają oddziaływania międzycząsteczkowe (międzydrobinowe), zmniejszają więc napięcie powierzchniowe.

Odp. na pytanie 3

Substancje mieszają się łatwiej w wyższych temperaturach.

Wniosek 3:

cząsteczki (drobiny) pod wpływem temperatury poruszają się z większą szybkością, zmniejszają się oddziaływania międzycząsteczkowe (międzydrobinowe), co sprzyja mieszaniu się substancji.

Doświadczenie opracowane w oparciu o publikację internetową „W kręgu fizyki LO Turek” - Doświadczenia domowe – budowa cząsteczkowa i ciepło. (<http://fizyka.net.pl/doswiadczenia/doswiadczenia.html>).

mgr Danuta Sobczak, SP Nr 3 Pabianice

Temat: Czy barwa powierzchni ma wpływ na pochłanianie promieniowania?

Cele:

- zaciekawienie światem przyrody,
- obserwacje, pomiary, doświadczenia,
- praktyczne wykorzystanie wiedzy.

Pomoce: dwa jednakowe termometry, czarna folia lub papier, lampka.

Opis doświadczenia:

1. Zbiorniczek z cieczą w jednym termometrze zakryj białą folią lub papierem, a w drugim czarną.
2. Oba termometry ustaw w jednakowej odległości pod zapaloną lampką.
3. Obserwuj wskazania termometrów.

Obserwacje:

termometr przykryty czarną folią wskazuje wyższą temperaturę.

Wniosek:

temperatura ciała jest miarą średniej energii jego cząsteczek. Termometr, który pochłonął więcej energii wskazuje wyższą temperaturę, czyli powierzchnia ciemna pochłania więcej energii.

Zjawisko to wykorzystywane jest w życiu codziennym. Latem ubieramy się w jasne ubrania, które odbijają promieniowanie słoneczne. Podobnie robią ludzie mieszkający w krajach o dużym nasłonecznieniu. Ich domy też są jasne.

W ciemnym ubraniu zimą jest nam cieplej.

Na biwak lepiej zabrać z sobą ciemne rzeczy, które po wypraniu szybciej wyschną od jasnych.

Doświadczenie opracowane na podstawie publikacji S. Elbanowskiej - Ciemuchowskiej „Doświadczenia na lekcjach przyrody”.

Natalia Firkowska, SP Nr 3 w Pabianicach

Temat: Badanie obecności tlenu w powietrzu

Przeprowadzamy po lekcjach o tematyce dotyczącej gazów.

Cele:

- zaciekawienie światem przyrody
- stawianie hipotez
- praktyczne wykorzystanie wiedzy
- obserwacje, pomiary i doświadczenia

Pomoce: głęboki talerz lub miska, wysoka szklanka, świeczka, styropian lub plastelina, zapalki

Pytania, na które odpowiadają uczniowie po przeprowadzeniu doświadczenia:

1. Czy powietrze składa się wyłącznie z tlenu?
2. Jaką część powietrza stanowi tlen?
3. Czemu świeczka zgasła?
4. Dlaczego część wody została „wciągnięta” do szklanki?
5. Co powstaje wskutek palenia?

Opis doświadczenia:

na talerzyk nalewamy wodę. Wbijamy świeczkę w styropian i zapalamy ją. Przykrywamy świeczkę szklanką.

Obserwacje:

zapalona świeczka podnosi się na określoną wysokość (woda „wchodzi” do szklanki) i po pewnym czasie gaśnie.

Wnioski i odpowiedzi na pytania:

odp. na pytanie 1

Powietrze jest mieszaniną gazów (jego skład to 78% azotu, 21% tlenu, 1% innych gazów).

Odp. na pytanie 2

Tlen stanowi około $\frac{1}{5}$ część powietrza.

Odp. na pytanie 3

Świeczka zgasła, bo został zużyty tlen (gaz podtrzymujący palenie) znajdujący się w szklance.

Wniosek:

tlen obecny w powietrzu jest zużywany w procesie palenia. Brak tlenu uniemożliwia proces palenia.

Odp. na pytanie 4

Ciśnienie zawartego w szklance gazu staje się mniejsze od ciśnienia zewnętrznego, co powoduje wciągnięcie wody do środka szklanki.

Odp. na pytanie 5

Produktem palenia jest tlenek węgla (IV).

Uwagi:

w tym eksperymencie należy uwzględnić również zjawisko rozszerzalności gazów spowodowane ogrzaniem powietrza przez płomień. Po zgaśnięciu płomienia należy odczekać kilka minut, aż nastąpi zrównanie temperatury wewnątrz i na zewnątrz szklanki.

Źródła internetowe:

http://lekcja.przyrody.swn.pl/zajecja_z_chemii.html

http://dydaktyka.fizyka.umk.pl/PDF/Pokazy_2006/1.html
chemiagim4.strefa.pl/L7.html

Anna Ogłóza SP Chechło

Temat: "Tańczące rodzyнки"

Celem tego doświadczenia jest pokazanie jednego ze sposobów rozdzielania mieszanin- flotacji lub przedstawiania sposobu pozyskiwania miedzi w zależności od tematów, które realizujemy.

Doświadczenie można wykorzystać przy tematach dotyczących:

- sposobów rozdzielania mieszanin niejednorodnych (Dział IV. Przemiany substancji – podstawa programowa, przyroda)
- występowania i wydobycia surowców mineralnych w Polsce (4. Położenie i środowisko

przyrodnicze w Polsce; 6. Wybrane zagadnienia geografii gospodarczej Polski – podstawa programowa, geografia)

Przebieg doświadczenia:

napelnij szklankę do połowy napojem gazowanym "Sprite". Następnie wsyp kilkanaście rodzynek.

Co stanie się z rodzynkami po wrzuceniu ich do szklanki z napojem?

Obserwacje:

do rodzynek przyczepiają się pęcherzyki. Dzięki nim rodzynki wędrują ku powierzchni. Można je wówczas łatwo wyłowić. Przy powierzchni pęcherzyki są rozrywane, dlatego niektóre rodzynki opadają na dno. Czasami zdarza się, że pęcherzyki pękają wcześniej – niekoniecznie przy powierzchni – i rodzynki powoli opadają na dno znowu "nabierając" nowe pęcherzyki. Wygląda to jak swoisty taniec rodzynek.

Flotacja- metoda rozdziału rozdrobnionych ciał stałych, wykorzystująca różnice w zwilżalności składników. Częstki trudno zwilżalne otaczają się w większym stopniu pęcherzykami (powietrza- wykorzystanie na skalę przemysłową), niż łatwo zwilżalne, dzięki

czemu unoszą się na powierzchnię, skąd zbierane są w postaci piany.

„...Nie jest to moje autorskie doświadczenie. Natknęłam się na nie w Internecie, kiedy szukałam informacji o zbiornikach poflotacyjnych...” - powiedziała na koniec pani Ania.

Istotnym punktem programu warsztatów było omówienie zaproponowanego przeze mnie regulaminu zasad bezpieczeństwa uczniów w pracowni przyrodniczej, który należy przestrzegać podczas wszystkich zajęć z uczniami, a w szczególności podczas lekcji zawierających doświadczenia czy eksperymenty.

A oto postanowienia regulaminu:

Regulamin pracowni przyrodniczej

1. W PRACOWNI PRZEBYWAMY TYLKO
W OBECNOŚCI NAUCZYCIELA
2. NIE DOTYKAMY ŻADNYCH EKSPONATÓW
I MATERIAŁÓW BEZ POZWOLENIA
3. BIERZEMY UDZIAŁ
W DOŚWIADCZENIACH WYŁĄCZNIE POD
OKIEM NAUCZYCIELA I ZGODNIE
Z INSTRUKCJĄ

4. OSOBIŚCIE ODPOWIADAMY
ZA POWIERZONY NASZEJ OPIECE SPRZĘT
5. JESTEŚMY ZAWSZE OSTROŻNI
6. PRZESTRZEGAMY ZASAD
BEZPIECZEŃSTWA I ZACHOWUJEMY
STOSOWNĄ ODLEGŁOŚĆ PODCZAS
UŻYWANIA SUBSTANCJI CHEMICZNYCH
7. WSZELKIE POMOCY I MATERIAŁY
DO OBSERWACJI I DOŚWIADCZEŃ
PRZYGOTOWUJĄ I ODKŁADAJĄ
NA MIEJSCE WYZNACZONE
OSOBY/DYŻURNI

Spotkanie zakończyło się prezentacją zawartości nowego magazynu NG Odkrywca i innych publikacji jednego z wydawnictw edukacyjnych.

Dr Piotr Winczewski

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach,

Filia w Piotrkowie Trybunalskim

Kilka uwag na temat kontrowersyjnych treści zabaw dydaktycznych

Zabawy niejednokrotnie gloryfikuje się przypisując im znaczący wkład w kształtowanie się tożsamości populacji. Często twierdzi się wręcz, że to ze wspólnych zabawowych zachowań ludzi wyłoniła się wieki temu kultura⁷. Podkreśla się wówczas, że to właśnie z tego względu liczne ich fabuły wiernie odzwierciedlają obyczaje minionych czasów. Zabawy są w tej perspektywie jak gdyby dokumentem, swoistym świadectwem historii. Zachwyty budzi słownictwo przyśpiewek ludowych i wyliczanek jako obrazujące realia dawnych epok⁸.

⁷ Por.: T. Paleczny, *Zabawa w czasach globalizacji w: Wąz w raju. Zabawa w społeczeństwie konsumpcyjnym*, red. R. Kantor, T. Paleczny, M. Banaszkiewicz, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 2011.

⁸ Zob.: L. Michalikowa, *Tradycyjne zabawy ludowe*, COMUK, Warszawa, 1976; J. Gorzechowska, M. Kaczurbina, *Mało nas, mało nas... Polskie zabawy ludowe*, NK, Warszawa, 1978; Zob.: K. Pisarkowa, *Wyliczanki polskie*, Ossolineum, Wrocław 1988 (1975);

Wymienione wyżej czynniki powodują, że współczesna szkoła wielokrotnie sięga po zabawy dydaktyczne, których zrąb fabularny wywodzi się z tradycji. Warto w tym kontekście przypomnieć, że już ponad sto lat temu propagowano stosowanie takich zabaw w pracy z najmłodszymi uczniami⁹. Autorzy licznych podręczników podkreślali wówczas wręcz, że prezentują tradycyjne rozwiązania znane od wieków wskazując nawet społeczności lokalne, które je upowszechniły.

Współcześnie panuje dość powszechny, czasem wręcz bezkrytyczny, zachwyt nad zabawą jako taką. W zgodzie z nim przyjmuje się, że zajęcia dla kilkulatek należy opierać przede wszystkim o zabawy. W ramach tego trendu sięga się także po dawne rozwiązania metodyczne. Nawet pobieżna lektura podręczników dla nauczycieli wydanych w ostatnich latach pozwala łatwo dostrzec zabawy prezentowane już sto i więcej lat temu. Ich opisy

J. Cieślowski, *Wielka zabawa. Folklor dziecięcy. Wyobrażenia dziecięce. Wiersze dla dzieci*, Ossolineum, Wrocław 1985 (w. II).

⁹ S. Karpowicz., *Zabawy i gry jako czynnik wychowawczy*, Księgarnia Naukowa, Warszawa 1905; K. Hemerling, *O znaczeniu i potrzebie zabaw ruchowych w wychowaniu*, Księgarnia Polska, Lwów 1907.

są wręcz dosłownymi (literalnymi) kalkami tekstów dawniejszych publikacji. Tymczasem niejednokrotnie zabawy dydaktyczne prezentowane kilkadziesiąt i więcej lat temu osnute są na motywach, które dziś uznalibyśmy za kontrowersyjne lub wręcz niedopuszczalne w zajęciach dla kilkulatek. To budzi pytanie o możliwość wykorzystywania ich w obecnej praktyce edukacyjnej.

W związku z tym przeprowadziliśmy badania nad fabułami dydaktycznych zabaw ruchowych oferowanych współczesnemu nauczycielowi. Wykorzystuje się je powszechnie w zajęciach wychowania fizycznego. Zamierzaliśmy ocenić zróżnicowanie treści tych zabaw. W każdej z dotychczas ukończonych czterech części badań rozpatrzono od 3511 do 4378 fabuł zabaw. W niniejszym tekście ograniczymy się do przedstawienia skróconych wniosków z lektury podręczników stanowiących zasoby zabaw.

Prezentacja wyników badań

Niebezpieczeństwa przedstawiono w 15,45% fabuł zabaw ruchowych. Pamiętamy przy tym, że zgodnie z kanonami metodycznymi wychowania

fizycznego zajęcia dla uczniów klas I – III prowadzi się w oparciu o około dziesięć takich zabaw¹⁰. W związku z tym, przy losowym dobieraniu propozycji z podręczników, w każdej lekcji jedna lub dwie całości będą prezentowały uczniowi różnorodne niebezpieczeństwa.

Ataki ludzi na ludzi przedstawiano w 3,3% fabuł wszystkich zabaw. Ta propozycja kierowana do nauczycieli przez autorów podręczników wydaje się szczególnie kontrowersyjna. Owszem, to konieczne, by przestrzegać uczniów przed zagrożeniami ze strony osób trzecich. Zarazem jednak chciałoby się zapytać o to, czy np. zabawa zatytułowana „Polowanie na człowieka”¹¹ nie skłania potencjalnie dzieci do agresji. W podręczniku zawierającym tę zabawę zobrazowano także wzajemne strzelanie do siebie, okradanie się, bombardowanie, zastawianie na siebie min. Warto podkreślić, iż nie jest to praktyka odosobniona. Właściwie każdy ze współczesnych zbiorów gier i zabaw ruchowych prezentuje podobnie kontrowersyjne treści.

¹⁰ M. Bondarowicz, T. Staniszewski, *Podstawy teorii i metodyki zabaw i gier ruchowych*, AWF, Warszawa 2000, s. 56.

¹¹ G. Tondelli, *W stronę sportu. Propozycje gier i zabaw ruchowych dla dzieci w wieku od 9 do 13 lat*, Jedność, Kielce 2004 s. 123.

Polowania zwierząt na inne przedstawiano w 2,78% zabaw ruchowych. Wobec tego w co trzeciej lekcji dziecko będzie potencjalnie obrazowało takie sytuacje. Polowanie człowieka na zwierzęta ukazano z kolei w fabułach 2,58% zabaw. Zatem przy losowym doborze zabaw motyw ten pojawiłby się w co czwartych zajęciach wychowania fizycznego. Gdy tak często słyszy się narzekania na to, że filmy animowane obrazują dzieciom agresję, warto zastanowić się nad tym, czy i w lekcjach wychowania fizycznego potencjalnie nie prezentuje się jej także powszechnie.

Kontrowersyjne wydaje się i to, iż w fabułach ilustrowano polowania na zwierzęta chronione. Stoi to w jawnej sprzeczności z wysiłkami czynionymi przez ludzi na rzecz opieki nad ginącymi gatunkami. Jak tu wytłumaczyć dziecku to, że w jednej lekcji inspirowuje się go do troski o dane zwierzę, gdy w innej prezentuje się mu jego prześladowanie?

Pośród obrazowanych relacji człowieka ze zwierzętami przeważały zabiegi hodowlane. Zarazem tropienie i podziwianie zwierząt opisywano w zabawach jedynie sporadycznie. Dla kontrastu warto zauważyć,

że zaledwie 1% fabuł eksponowało relacje wewnątrzrodzinne.

Ataki zwierząt na ludzi przedstawiało 1,29% fabuł zabaw. Oznacza to, że pojawiałyby się one potencjalnie w co ósmej lekcji wychowania fizycznego. Dwa razy rzadziej ukazano wątek niewolenia ludzi przez innych. Jak zauważamy poprzez taką tematykę zabaw dzieci epatowane są opisami wydarzeń, które trudno im samodzielnie zinterpretować. Ten stan stanowi wyzwanie dla nauczycieli.

Inne niebezpieczeństwa ilustrowano w fabułach zdecydowanie rzadziej: pożary stanowiły 0,37% tematów zabaw, przeprawianie się przez zbiorniki wodne oraz obcinanie kończyn obrazowano w 0,32% fabuł. 0,29% zabaw przedstawiało niesienie pomocy rannym; tak samo często ilustrowano kradzieże. 0,2% tematów fabuł to ataki na domostwo, gniazdo, dziuplę.

Częstość ilustrowania niebezpieczeństw w fabułach pozwala stwierdzić, iż są one potencjalnie permanentnie obecne w zajęciach ruchowych. Zabawy ilustrują przy tym między innymi wzajemne ataki ludzi na siebie, polowania zwierząt na inne, a także łowy prowadzone przez myśliwych. W zabawach obrazowano

także ataki zwierząt na człowieka i wzajemne niewolenie się ludzi.

Zwierzęta w fabułach ilustrowano stosunkowo często. Zabawy przedstawiały głównie ssaki, rzadziej ptaki i jedynie sporadycznie: ryby, gady, owady oraz pancerzowce i płazy. Świat fauny ukazano przy tym głównie z perspektywy polowań. Ludziom przypisano przede wszystkim role hodowców i myśliwych, w tym łowiących zwierzęta chronione. Praktycznie wcale w zabawach ruchowych nie przedstawiono zachwyków człowieka nad światem przyrody.

Relatywnie często eksponuje się w fabułach zabaw rozmaite niebezpieczeństwa, w tym głównie naturalistyczne (polowania i ataki zwierząt) i atawistyczne (fizyczne ataki ludzi na innych, prześladowanie i niewolenie ich). W efekcie dostępne w literaturze opisy zabaw ruchowych wprowadzić potencjalnie kształtują przekonanie uczniów o koniecznej ostrożności wobec najgroźniejszych niebezpieczeństw, ale zarazem kilkulatkowie w ich fabułach spotykają wyłącznie takie właśnie.

Trudno stwierdzić, iż z podręczników przebija jakiś wyraźny zamiar wychowawczy, który pozwalałby

kształtować z ich wykorzystaniem pozytywny stosunek uczniów wobec zwierząt. Trudno także uznać, iż autorzy zbiorów zabaw poprzez ich fabuły w konsekwentny sposób zamierzają inspirować kilkulatków do prób zrozumienia świata przyrody ożywionej oraz przygotować ich do troski o nią i do szacunku wobec niej. Jak można ocenić, autorzy podręczników zaprzepaścili potencjalną możliwość rozwijania pozytywnego nastawienia najmłodszych dzieci wobec fauny. To jawnie kontrastuje z ideą nauczania i wychowania zintegrowanego. Wszakże nominalnie w czasie lekcji każdego przedmiotu (każdego rodzaju edukacji) należy kilkuletniemu uczniowi objaśniać świat i prezentować pozytywne (konstruktywne) jego interpretacje. To w każdym razie wypływa z idei szeroko rozumianej edukacji humanistycznej.

Dla uzupełnienia obrazu warto wspomnieć, iż autorzy jednego z podręczników trzy razy zaproponowali zabawę opartą o motyw striptizu¹². Nie jest jasne, co chciano w ten sposób przekazać uczniom.

¹² R. Frey, J. Pęksa, *Gry i zabawy na powietrzu. Lato*, CPARA, Warszawa, 1967.

Podsumowanie

Zabawy dydaktyczne są często wykorzystywaną formą prowadzenia zajęć dla najmłodszych uczniów. Ich fabuły, narracje i didaskalia nominalnie powinny być dobierane tak, by z ich wykorzystaniem łatwo było objaśniać dziecku złożoność świata¹³. Właśnie takie zabawy spodziewa się znaleźć nauczyciel w podręcznikach metodycznych. Przyjmuje on bowiem, że opracowano je w przemyślany sposób uwzględniając potrzeby edukacyjnych dzieci. A podręczniki powinny przecież nominalnie zawierać rozwiązania ułatwiające wprowadzanie ucznia w świat ważnych wartości. Wychowawca ma wobec tego prawo oczekiwać, iż kilkulatek obrazując aktywność bohaterów fabuł zawartych w nich zabaw może utożsamić się z nimi. W ten sposób dzieci mogą stać się aktywnymi uczestnikami ilustrowanych wydarzeń.

Zabawy dydaktyczne nominalnie mają służyć zaprezentowaniu najmłodszym wychowankom potencjalnych sytuacji, w których mogą się znaleźć. Ilustrując zachowania ich bohaterów uczeń zyskuje możliwość uświadamiania sobie różnych wyjść

¹³ P. Winczewski, *Podobieństwa i różnice między zabawami naturalnymi a dydaktycznymi*, *Życie Szkoły* 1/2014, s. 4 -8.

z rozmaitych sytuacji, w których będzie stawał w kolejnych latach. Dlatego dążymy do tego, by dziecko wcielało się w obrazowane w zabawach postaci, aby łatwiej mu było zrozumieć ich motywacje. Tymczasem liczne z propozycji oferowanych przez podręczniki dla nauczycieli nie skłaniają do takich rozwiązań. Czasem wprost należy unikać ich wykorzystywania w zajęciach.

Jest także i wniosek pocieszający: otóż w ostatecznym rozrachunku to zawsze nauczyciel decyduje, czy wykorzysta daną propozycję z podręcznika, czy też nie. To wydaje się najbardziej wartościowym czynnikiem strzegącym dzieci przed epatowaniem ich opisanymi drastycznymi treściami fabuł niektórych zabaw.

Kierunki polityki oświatowej państwa

Minister Edukacji Narodowej ustalił następujące podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2014/2015:

- 1. Wspieranie dziecka młodszego na I-szym i kolejnych etapach edukacyjnych w związku z obniżeniem wieku realizacji obowiązku szkolnego.**
- 2. Podniesienie jakości kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych w zakresie umiejętności określonych w podstawie programowej, ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności w zakresie matematyki.**
- 3. Profilaktyka agresji i przemocy w szkole.**
- 4. Edukacja włączająca uczniów niepełnosprawnych.**